

MIJN STAD MIJN DORP

HISTORISCH TIJDSCHRIFT OVERIJSEL

NUMMER 6 | DECEMBER 2010-JANUARI 2011 | €5,95

EXTRA: FEESTELIJK WINKELLEN

Verder:
Schaatsen in de Kop van
Overijssel, Kerstversiering
uit de oude doos,
R.W.H. Hofstede Crull,
een leven vol spanning

W WAANDERS

 historischcentrumoverijssel

In dit nummer

- 10 V&D in Enschede: luxe en grandeur in grijze textielstad
- 13 CO-OP en Cosa, een begrip in Almelo
- 14 Hartelijk dank aan de Zwolse huisvrouwen!
- 16 De 'American Dream' van Hengeloër Hendrik Meijer
- 20 Veldwachters in Overijssel
- 22 Schaatsen in de Kop van Overijssel

- 27 Bliksemschichten, donderstenen en bijgeloof
- 30 Eén klein negertje, dat kwam van overzee
- 31 Toonder en de Troegels voor Jansen & Tilanus

Rubrieken

- 5 In de werkplaats van de geschiedenis
Gemeentearchief Steenwijkerland &
De Steenwijkse Vereniging ter Bestrijding der Bedelarij
- 8 Uit de Beeldbank
Circusolifant in nood

Energie, ijs, inkopen en meer

En aflevering vol energie, ijs en inkopen en meer. Op de coverfoto uit 1935 is volop elektrisch licht te zien en ook staan er een paar auto's op. Nog onvoorstelbaar aan het begin van de twintigste eeuw, toen de elektriciteit hier nog maar net was geïntroduceerd en een automobiel een grote zeldzaamheid. In 1896 werden in Nederland de eerste twee exemplaren op de weg gebracht, veertig jaar later reden er al ongeveer honderduizend. Ook de elektriciteit was toen al gemeengoed geworden; niet in de laatste plaats dankzij de inspanning van pionier Rento Wolter Hendrik Hofstede Crull, die in 1895 in Borne de eerste elektriciteitscentrale van Overijssel stichtte. De stroom zorgde in de eerste helft van de eeuw voor meer grote veranderingen, bijvoorbeeld bij de inrichting van grote winkels als die van V&D in Enschede, waar in 1939 zelfs al een lift in gebruik was. Het bedrijf bracht daarmee een sfeer van luxe en grandeur. Tegelijkertijd ontstond echter ook een andere manier van winkelen, gericht op efficiency en prijsgevak; mede dankzij de elektriciteit. Opvallend genoeg was het een oud-inwoner van Hengelo, die zijn landgenoten liet zien hoe het allemaal kon. Hendrik Meijer vertrok in 1907 naar de Verenigde Staten, zette daar een keten op van enorme supermarkten en werd er steenrijk mee.

Niet nieuw, maar wel nauw verbonden met deze tijd van het jaar is de schaatssport. Femmy Groen uit Giethoorn, in de starthouding op de achterpagina, maakte rond 1960 furore op de korte baan en schaatste in strenge winters een aardige cent bij elkaar. Maar vanouds is het schaatsen vooral een sport die jaarlijks duizenden naar buiten trekt. Ijsclubs in de Kop van Overijssel springen daar al meer dan een eeuw op in en rijders van ver buiten de provincie komen af op de tochten die zij organiseren.

Zo staat deze laatste aflevering van de eerste jaargang van *MijnStadMijnDorp* - met ook artikelen over armenzorg, veldwachters, voetballers, studenten, donderstenen, 'Troegels' en zelfs een olifant - volop in het teken van de twintigste eeuw. Maar ook andere periodes komen (weer) aan bod; zoals deze keer in een stuk over de eeuwenoude Eschmarke.

Niet alleen streeft de redactie naar spreiding in tijd en thema, ook de regionale verscheidenheid staat hoog in het vaandel. Verheugend is het toenemend aanbod van kopij. De eerste aflevering van de tweede jaargang, met als extra het levensverhaal staat al weer in de steigers.

Ondertussen wenst de redactie u weer veel lees- en kijkplezier en een heel goed 2011. ■

- 9 Column Ad van Liempt
Humphrey Mijns en de omhaal
- 24 Wat staat daar eigenlijk?
Uit de boeken van de Eschmarke
- 26 De fascinatie van... Egbert Dikken
Kerstversiering uit de oude doos
- 28 Biografie
**Rento Wolter Hendrik Hofstede Crull:
een leven vol spanning**
- 32 Agenda
- 33 Uitgelicht
Kamper academies ontketenen late 'sixties'
- 34 Gesignaleerd
- 36 Mededelingen van de IJsselacademie
- 37 Mededelingen van de VORG

GEEF GRATIS EEN EXEMPLAAR WEG!

Wilt u uw vriendin, vriend, buurman of buurvrouw ook laten genieten van **MijnStadMijnDorpOverijssel**? Gratis en geheel vrijblijvend? Ga dan snel naar www.bladenbox.nl. U kunt uw verzoek om een gratis nummer, zonder verplichtingen voor de ontvanger of voor u, ook mailen naar klantenservice@aboland.nl

Bellen kan ook via telefoonnummer 0900 226 53 63

Spraakmakend boek over verbijsterende zoektocht naar verloren familie

De auteur is na zijn geboorte in 1966 door zijn moeder ter adoptie afgestaan. Nadat hij zijn moeder jaren later heeft ontmoet, wil hij meer weten over zijn familie. Hij begint aan een speurtocht die leidt tot een verbijsterende confrontatie met de Tweede Wereldoorlog. Wayne blijkt Joods te zijn en zijn teruggevonden familie, op enkele leden na, uitgemoord in de kampen Auschwitz en Sobibor. Waynes zoektocht wordt ook een queeste naar zichzelf en zijn geloof.

€ 14,95

Nu in de boekhandel of te bestellen via www.waanders.nl

W WAANDERS
uitgevers

De gemeente Steenwijkerland ontstond in 2001 door een gemeentelijke herindeling. Ook de archieven van maar liefst veertien voormalige gemeenten - waaronder Steenwijk, Giethoorn, Blokzijl, Vollenhove en Oldemarkt - werden daarmee samengevoegd. Ze bevinden zich tegenwoordig in het nieuwe gemeentehuis in Steenwijk aan de Vendelweg.

Het oudste stuk dateert uit de veertiende eeuw. Het is een charter, een oorkonde, over de verlening van stadsrechten aan Vollenhove in 1354 door de bisschop van Utrecht, Jan van Arkel. Eind vorig jaar kwamen ook de oudste stukken binnen Steenwijk, namelijk die van de Hervormde Gemeente, naar het Gemeentearchief. Ze hebben betrekking op de periode 1501-1951. Een andere recente aanwinst is een serie foto's die in de jaren vijftig en zestig in de Kop van Overijssel is gemaakt in opdracht van prentbriefkaartuitgeverij Jos-Pe. Vrijwilligers zijn bezig deze foto's te digitaliseren, zodat ze zo snel mogelijk te bezichtigen zijn via de website www.steenwijkerland.nl.

Begin 2011 zijn alle gemeentelijke archieven van vóór 1973, het archief van de gemeentepolitie Steenwijk en een aantal kleinere, particuliere, archieven geïnventariseerd en raadpleegbaar gemaakt. De afronding van dit tienjarige project zal worden gevierd met de presentatie van een boek.

Over één van die kleinere archieven, dat van de Steenwijkse Vereniging ter Bestrijding der Bedelarij, gaat het artikel op de pagina's 6 en 7.

Team Gemeentearchief Steenwijkerland in de nieuwe studiezaal in het Gemeentehuis aan de Vendelweg. Van links naar rechts: Lianne van Beek, Marina van der Ploeg, Roel Lensen (teamleider), Caroline Vuursteen.

'Vragen, daar ben wij niet bij

De Steenwijkse Vereniging ter Bestrijding der Bedelarij

Wie tegenwoordig door Steenwijk loopt, kan het zich moeilijk voorstellen, maar rond 1900 leefde daar een deel van de bevolking in armzalige omstandigheden in woningen die ook toen al bestempeld werden als krotten. Om de armoede tegen te gaan, werd daarom op 10 juli 1893 de 'Vereniging ter Bestrijding der Bedelarij door middel van Werkverschaffing' opgericht.

Een oproep uit 1927 aan werklozen en aan leden van de vereniging, waarvan de naam blijktbaar nogal eens wisselde.

Als ondernemers werkloze arbeiders aan het werk zetten, konden zij zich bij de Vereniging inschrijven voor een vergoeding van de loonkosten. Die werden gefinancierd uit bijdragen van de rijkere bevolking. Toen het ledental in 1902 daalde van 201 naar 176, bedacht het bestuur een ingenieuze oplossing om toch een constante geldstroom te genereren. Bij jaarlijkse betaling van één gulden kregen de Steenwijkers een plaatje om aan de

voordeur te bevestigen, zodat bij hen als leden niet meer zou worden aangeklopt door bedelaars. Die werden geacht te snappen dat de betreffende bewoners al een duit in het zakje hadden gedaan voor de armere bevolking...

Blijkbaar hadden veel Steenwijkers er graag wat geld voor over om de bedelarij af te kopen, want het ledental van de Vereniging steeg weer tot, op het hoogtepunt, 300 in 1927.

Naamlijst van gezinnen die in de winter van 1901-1902 werk kregen van de Vereniging.

Naamlijst aanzijnde de gezinnen aan welke in den winter van 1901 - 1902 door het Bestuur der Vereniging tot werking der bedelarij te Steenwijk werk is verschaft.

Volgnummer	Namen	Soort van werk.	Volgnummer	Namen	Soort van werk.
1	Mat. Wagter Groen	6 touwpluizen	33	Wolter van Kesteren	6 touwpluizen
2	Wolter de Bruin, smid	gebouw	34	Geert van der Heukel	6 touwpluizen
3	Johannes Maast	gebouw	35	Jacobus Bron	6 kl. touwpluizen
4	Maans de Vries	2 touwpluizen	36	Pieter Keestra	gebouw
5	Jurrien Groen	6 touwpluizen	37	Pieter Winters	rusphen
6	Mat. Gerrit de Bruin	6 touwpluizen	38	Willems Winters	6 touwpluizen
7	Gerrit Smit	6 rusphen	39	Klaas Kist	gebouw
8	Maans van Buiten	6 rusphen	40	Henriette Bakker	6 touwpluizen

opgebracht'

Salco Tromp Meesters (1816-1895), houthandelaar en weldoener.

Met dank aan Salco Tromp Meesters

Het probleem van de werkloosheid speelde vooral in de wintermaanden, dus richtte de Vereniging zich op werkverschaffing in die periode. In principe werkten maximaal twee dagen achtereen. De werkzaamheden varieerden naar gelang het aanbod van zowel de gemeente als particulieren. De voornaamste bezigheden waren het maken van matten, het binden van touw, het maken van vuur en het ophalen van papier. Aan het Steenwijkerdiep werd in 1896 een pand opgericht, dat grotendeels was bekostigd met geld van de in 1895 overleden houthandelaar Salco Tromp Meesters. Het gebouw werd beheerd door opzichter Hendrik Wagter, die tot aan de opheffing van de Vereniging in 1951 de werkbaas zou zijn.

Het hele gezin in touw

De 'thuiswerkers' mochten het hele jaar door werken, maar kregen daarvoor niet meer dan tien cent per dag. Vooral het touwpluizen was bij hen populair, zoals onder andere blijkt uit een brief van mevrouw Van Dalen. Zij verzocht in 1910 de burgemeester met enig schroom om meer touw, want, liet zij weten, 'vragen, daar ben wij niet bij opgebracht.'

Het pluizen was een vies werkje dat thuis kon worden gedaan. De Vereniging kocht voor de thuiswerkers bijvoorbeeld touw van de Marine, die het na het pluizen weer terugkocht als breekwerk: de losgedraaide

De wijk achter de kerk in Steenwijk, omstreeks 1925.

vezels werden doordrenkt met teer en gebruikt om naden en voegen van schepen af te dichten. Vanwege de teerdampen rezen er steeds meer bezwaren tegen deze bezigheid. In de redenering van het bestuur viel het met de gezondheidsrisico's overigens nog wel mee, omdat het touw vochtig werd geplouzen. De secretaris van de Vereniging benadrukte zelfs dat de teerlucht juist gezond was. De weduwe P. Leeuwerik had namelijk om meer touw gevraagd, omdat de teerlucht haar borst 'zo ruim' maakte. Het touwpluizen werd vaak door het hele gezin gedaan. In sommige gevallen hielden ouders hun kinderen zelfs thuis om meer te kunnen pluizen. Als het bestuur er lucht van kreeg dat kinderen om deze of

Gedenkstien van het werkverschaffingsgebouw.

om andere redenen, zoals ziekte van de moeder, of kapotte klompen, niet naar school gingen, was het onverbidlijk. Bij wijze van straf werd er dan tijdelijk geen touw meer geleverd. Voor dit soort noodgevallen bestond er immers een vereniging voor schoolvoeding en kleding. Ook in geval van dronkenschap of 'luiheid', dat wil zeggen in geval van bedelarij, werd de levering van touw voor enige tijd gestaakt.

Naast de Vereniging

In de loop der tijd vonden vooral oudere en invalide mensen werk dankzij de Vereniging. Zij vonden het 'een veilig gevoel' om op deze manier werkend aan hun inkomen te komen, zonder aan te hoeven kloppen bij het Armbestuur.

De Vereniging was niet de enige instantie in de regio die de werkloosheid en armoede probeerde te bestrijden. Vooral in de jaren 1920-1940 werden er grote projecten opgezet, zoals het graven van het Beukerskanaal en het kanaal van Steenwijk naar Ossenzijl. Ook de ontginning rond Giethoorn vond plaats in het kader van de werkverschaffing. Zo losten twee grote problemen van de Kop van Overijssel zich simultaan op: de werkloosheid en de afwatering. Deze projecten waren zo groot dat daarvoor ook arbeiders uit het westen van het land moesten worden aangetrokken.

Opgeheven

In 1951 werd de Vereniging ter Bestrijding der Bedelarij opgeheven. Het gebouw aan het Steenwijkerdiep werd verkocht aan de gemeente, waarna het werd gehuurd door de beroemde speelgoedfabriek 't Poppenrijk. Een deel van het bezit ging naar de vereniging voor wijkverpleging en de rest kwam terecht in een tweetal liefdadigheidsfondsen. Ook opzichter Wagter werd niet vergeten: hij mocht kostenloos blijven wonen naast het gebouw van de werkverschaffing. Hij had op dat moment dan ook 55 van zijn 88 jaar aan de Vereniging besteed. ■

Het gebouw van de werkverschaffing omstreeks 1950. Tegenwoordig is er een restaurant in gevestigd.

Circusolifant in nood

Het was feest in Deventer op 27 oktober 1919 omdat het rondreizende Circus Hagenbeck de stad met een bezoek had vereerd. Maar voor de olifant op deze foto was het allesbehalve een feest. Zijn optreden hoorde niet meer bij het repertoire. Het circus keerde net terug van een voorstelling en trok naar de Bergweide, waar de dierenverblijven stonden opgesteld. Iedereen was tevreden, de voorstelling was goed verlopen, maar het arme dier was door de ophaalbrug over de Haven gezakt. Met man en macht probeerden de circusmensen het te redden.

Fotograaf J.H. Rutgers snelde ondertussen naar huis en

pakte zijn camera met de glasplaten om deze bijzondere en frappante gebeurtenis vast te leggen. De olifant was duidelijk niet blij. De mensen waren gespannen. Uiteindelijk lukte het om het dier op te takelen en uit zijn benarde positie te bevrijden.

Misschien had de olifant in die korte tijd op de brug in Deventer wel meer geleden dan in zijn hele circusleven voordien, want hij maakte deel uit van een bijzonder diervriendelijk gezelschap. Circus Hagenbeck (1844-1913) werkte vanuit de filosofie dat je dieren kon temmen met geduld en liefde en dat mishandelingen en angst helemaal niet nodig waren. Die diervriendelij-

ke manier van trainen sprak meerdere gezelschappen aan en zo had Carl Hagenbeck in 1887 met zijn rondreizende circus een trend gezet. Ook in Europa begonnen diverse circussen onder zijn naam rond te trekken met beren, tijgers en olifanten. In Amerika vond Circus Hagenbeck een tragisch einde, toen in 1917 acht olifanten de verdrinkingsdood stierven. De olifant in Deventer verdronk niet, maar ging enkele dagen later dood vanwege zijn inwendige verwondingen. De brug – de Gasbrug – heeft in de volksmond nog jarenlang het 'Olifantsbruggetje' geheten. Later kreeg een andere brug, daar in de buurt, abusievelijk dezelfde naam.

Humphrey Mijnsals en de omhaal

Een boek over Darius Dhlomo, twee boeken én een film over Steve Mokone – Overijssel eert zijn sporthelden van zo'n halve eeuw geleden op gepaste wijze. Ik mocht jaren geleden, in 1995 om precies te zijn, aanwezig zijn in het clubhuis van Heracles toen Steve Mokone uit Zuid-Afrika was overgevlogen om het eerste exemplaar van *De Zwarte Meteor* in ontvangst te nemen, uit handen van Tom Egbers. Almelo's eigen zoon Tom Egbers had dat prachtige boek over deze held van het seizoen 1957-1958 geschreven. Het was een onvergetelijke middag.

Ik ben een Utrechter en daarom herinner ik me uit eind jaren vijftig vooral het moment dat ik op het punt stond een handtekening te vragen aan Humphrey Mijnsals en Michel Kruin, twee boomlange Surinamers, mijn idolen, stopperspeler en middenvoor van de toenmalige eredivisieclub Elinkwijk. Ik aarzelde, ik durfde niet. Achteraf vermoed ik dat ik een eeuwigheid heb gewacht, maar uiteindelijk mompelend om hun handtekeningen heb gevraagd. Ik kreeg ze. Op een los blaadje, ruitjespapier, gescheurd uit een losbladige zakagenda.

Humphrey Mijnsals was mijn held. Surinaamse verdediger in Braziliaanse stijl, soepel, atletisch, snel, technisch, soeverein en vooral relaxed. Geen wilde trappen naar voren, geen gezweet en gezwoeg, maar alles voetballend oplossen – wat een geweldige stijl. Nadat hij een paar jaar had uitgeblonken in de staart van de eredivisie, kon bondscoach Elek Schwartz niet meer om Mijnsals heen. Toen de fantastische, maar al vrij oude stopper Cor van der Hart een keer geblesseerd was, mocht Humphrey Mijnsals debuten in Oranje, op 3 april 1960. Een historische dag: de eerste Surinamer in het Nederlands elftal, het begin van een tijdperk (de gebeurtenis is zelfs opgenomen in de Sportcanon van Nederland, maar dat komt misschien wel omdat ik zelf in de jury zat).

Nederland won met 4-2 van Bulgarije, dankzij een hat-trick van mijn andere Utrechtse idool, Tony van der Linden, en Mijnsals werd door een groepje supporters in triomf van het veld gedragen. De volgende dag kreeg ik van mijn moeder een kwartje (of was het toen nog 15 cent?) om *Sport en Sportwereld* te kopen. Daarin stond, op een halve achterpagina, een foto van ongekende schoonheid. Humphrey Mijnsals lag gestrekt, ruggelings, in de lucht, tijdens een omhaal. De armen gespreid, in perfecte balans, alsof hij daar nog geruime tijd zou kunnen blijven hangen. De foto heeft jarenlang

op de muur in mijn jongenskamertje gehangen. Symbool van esthetiek en kwaliteit, en voorbode van nieuwe tijden voor het houterige Nederland. Jaren later was ik eindredacteur van het geschiedenisprogramma *Andere Tijden* en op enig moment had ik onze eminente filmresearcher Gerard Nijssen toevertrouwd dat hij mij heel gelukkig zou kunnen maken door bewegend beeld te vinden van die omhaal van Mijnsals. Geheel tegen mijn verwachting in kwam Nijssen er na een half jaar of daaromtrent mee aandraagen. Gevonden in het B-materiaal van Nederland-Bulgarije van 1960, het restmateriaal dat in de montage gesneuveld was. Dat zat zo: het stukje film met de omhaal had de samenvatting (acht minuten in *Sport in Beeld* van die avond) niet gehaald, de redactie had de schoonheid van de omhaal niet herkend – die bleek pas echt uit de foto die de volgende dag in *Sport en Sportwereld* zou komen.

En waarom niet? Omdat Mijnsals zijn huzarenstukje uithaalde toen de scheidsrechter al gefloten had, wegens een Bulgaarse overtreding tegen doelman Frans de Munck. Een redacteur van *Andere Tijden* ging met de beelden naar Mijnsals. Daar bleek de foto op enorme

grootte in de gang van zijn huis te hangen. De inmiddels ruim zeventig-jarige ex-voetballer had de bewegendende beelden uiteraard zelf nooit gezien en schrok van de onthulling: 'Was er al gefloten? Dat heb ik toen helemaal niet gehoord, anders had ik het niet gedaan.' Hans Kraay, destijds ook international en kenner van de voetbalgeschiedenis, vertelde in de uitzending dat Mijnsals een dimensie aan het Nederlands voetbal toevoegde die er tevoren niet was: het swingende, Braziliaanse, atletische: 'Als wij zoiets probeerden hadden we direct een hernia.'

Humphrey Mijnsals - hij was voor ons wat Darius Dhlomo voor Overijssel was.

O ja, nog even terug naar die zondagmiddag waarop ik als bedeesd jongetje aan Kruin en Mijnsals een handtekening vroeg. Het tafereeltje speelde zich af op de Minister Talmalaan in Utrecht-Noord, bij de bushalte van lijn 3. Ze stonden te wachten op de bus naar huis, na een wedstrijd.

Want auto's – die hadden onze semi-profs van destijds nog niet. ■

Darius Dhlomo in het elftal van Heracles in het seizoen 1960-1961. Staand van links naar rechts: Joop den Dekker (reserve-doelman), Roel Greving, Gerrit Pesman, trainer Mike Keeping, Harry Tusveld, Jaap v.d. Veen, Dick Reekers, Herman Vrieling, Johann Scholten (reserve). Knielend van links naar rechts: Hennie van Nee, Jan Kers, Jan van de Wint, Darius Dhlomo en Joop Schuman.

V&D in Enschede: Luxe en grandeur in grij

'n Goede tijding voor Twente. Zo kondigt V&D in een paginagrote advertentie in de week voor palmpasen 1939 de opening van 'Enschedé's grootste winkelpand' aan. Op een getekende impressie van het in het oog springende pand aan de Brammelerstraat in Enschede staat een heraut. Daaronder de tekst: 'Reeds de buitengevel met zijn fraaie lijnen wekte ieders bewondering. Het interieur echter overtreft in ieder opzicht alles wat tot heden op het gebied van de moderne winkelbouw gebracht werd'.

ze textielstad

Henk ter Heege (85) herinnert zich nog goed dat het warenhuis op hem als jongeman grote indruk maakte. 'Enschede had in die tijd al een HEMA en ook een C&A, maar die nieuwe V&D was toch wel heel imposant. Er was een lift met een liftboy ervoor in zo'n mooi uniform. En in december waren de etalages en ook de winkel zelf extra mooi aangekleed met kerstversiering en lampjes. Rond 5 december was er een Sinterklaas met een Zwarte Piet binnen, dan was het er altijd mudvol.' Dat het nieuwe, drie verdiepingen tellende warenhuis van V&D, ontworpen door 'huisarchitect' Jan Kuyt (1884-1944), zoveel opzien baarde in de grijze textielstad Enschede, was niet verwonderlijk gezien het monumentale karakter. Met zowel binnen als buiten kenmerken van de Amsterdamse School, Art Deco én de Nieuwe Zakelijkheid. Maar toch ook fraaie decoratieve elementen als een lichtkap met gebrandschilderd glas.

Aan het einde van de negentiende eeuw werden de filialen, die Willem Vroom en Anton Dreesmann in snel tempo in het hele land lieten bouwen, gekenmerkt door een tamelijk sobere architectuur en inrichting. Nadat architect Jan Kuyt tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn eerste V&D-vestiging ontwierp in Den Helder, werd de architectuur tijdens de 'roaring twenties' geleidelijk aan rijker, decoratiever, frivoler. Fraaie voorbeelden daarvan zijn onder meer te vinden in Amsterdam, Den Haag, Haarlem en Utrecht. In Enschede keerde, ongetwijfeld ook onder invloed van de oorspronkelijke soberheid die de eerste V&D-filialen in de stijl van de Amsterdamse School kenmerkte. 'Zakelijk expressionisme' is het architectonische stempel dat het warenhuis aan de Brammelerstraat kreeg opgedrukt.

Beeldbepalend

Het V&D-filiaal van Jan Kuyt mag dan als 'sober' en 'zakelijk' zijn bestempeld, het is ruim dertig jaar lang wel degelijk een beeldbepalend gebouw geweest in de Enschedese binnenstad. Een pand van allure tegenover het voorname hotel De Graaff, waarvan ook het interieur niet naliet grote indruk te maken op een hele generatie Enschedeërs. Zoals Ab Gellekink (66), die in de jaren vijftig als jongetje op zaterdagochtend vaak met zijn moeder en zus een bezoekje bracht aan de lunchroom van V&D. Gellekink: 'Die lunchroom was wereldberoemd in Enschede. Voor die tijd een enorme luxe. Op zaterdagmorgen ging ik met mijn moeder en zus altijd eerst naar de markt om daar goedkoop groente en fruit te kopen en daarna naar de lunchroom van V&D. Dat was vaste prik. Het zat er op

zaterdagmorgen altijd stampvol. Vaak moest je een tijd wachten tot er een plekje vrij kwam.’ In de herinnering van Ab Gellekink was het V&D-filiaal ‘kolossaal groot’. Dat had ook te maken met het feit dat je vanaf de begane grond helemaal naar de lichtkoepel bovenin het warenhuis kon kijken. ‘Op de verdiepingen ben ik trouwens nooit geweest. Voor kinderen was de begane grond het interessantste. Daar waren alle snuisterijen uitgestald. Op de verdieping had je kleding en matrassen en zo.’

Liftboy

De voor Enschedese begrippen ongekende grandeur van V&D had, behalve met de monumentale karakter van het warenhuis, zeker ook te maken met de aan-

wezigheid van een lift. Met een heuse liftboy. Gellekink: ‘Die jongen had een mooi groen pakje aan. Als bezoeker mocht je niet aan de knopjes zitten, dat deed die liftboy voor je.’ Als extra ‘attractie’ voor de bezoekers stond er op elke verdieping bij de lift een weegschaal, zo herinnert Gellekink zich. ‘Daar moest je een stuiver ingooien en dan kon je je wegen. In die tijd hadden de mensen natuurlijk geen weegschaal thuis. Ik vergeet nooit meer dat er op een dag een briefje met “defect” bij de weegschaal hing. Een zwaarlijvige Duitse dame wist kennelijk niet wat dat betekende en ging toch op de weegschaal staan. Toen die iets van 300 kilo aangaf, riep ze uit: “Mensch, das Ding ist ja kaputt!” Nou, iedereen lachen natuurlijk!’

Affiche bij de opening in 1939.

Minstens zoveel indruk als de liftboy in zijn groene uniform, maakte de beheerder van de fietsenstalling achter V&D op de jonge Ab Gellekink. ‘Dat was “ome” Daan van Os, die had altijd een overall aan. In mijn ogen toen ook een indrukwekkend uniform, want die man had een geweldige functie, vond ik. Op zaterdagmorgen stonden er wel 500 fietsen in de stalling, want iedereen kwam natuurlijk op de fiets naar de stad. Wij mochten onze fietsen altijd gratis stallen omdat “ome” Daan een goede kennis van mijn ouders was.’

Centrum met allure

In de jaren vijftig vormde het warenhuis van V&D met het tegenoverliggende, voornamelijk hotel De Graaff het echte centrum van Enschede. Een centrum met allure. Aan de grandeur van toen herinnert anno nu enkel nog de bewaakte fietsenstalling ‘De Graaff’, die onder het V&D-pand is aangelegd. Nadat de zaak in de jaren zestig verhuisde naar een moderne ‘blokkendoos’ aan de overkant van de nieuw aangelegde boulevard, stond het ooit beeldbepalende pand lange tijd leeg en kende het vervolgens de nodige tijdelijke bestemmingen.

De V&D aan de Oudemarkt in Almelo op een foto uit de winter van 1967.

Teloorgang van het architectonisch belangrijke gebouw dreigde. Uiteindelijk, echter, drong ook bij de gemeente Enschede het besef door dat het pand in oude glorie hersteld en voor de toekomst behouden moest blijven.

In 2007 werd het voormalige V&D-filiaal grondig en respectvol gerenoveerd naar een ontwerp van Suzanne Mulder van IDEA Architecten uit Arnhem. In het pand is nu Het Werkplein, het Centrum voor Werk en Inkomen, gehuisvest. Op de website van Het Werkplein wordt in woord en beeld uitvoerig gerefe-reerd aan de roemrijke historie van het onderkomen. ■

CO-OP en Cosa, een begrip in Almelo

De Cosa, de Coöperatie 'Samenwerking', in Hengelo werd in 1883 op initiatief van Stork opgericht, teneinde arbeiders voordeliger inkopen te kunnen laten doen. Koopkracht en koopwaar kwamen hier bij elkaar. Op diverse plaatsen werden winkels ingericht waar Hengeloërs allerlei boodschappen konden doen. In 1950 verrees aan de noordzijde van de Markt een groot pand. Het verloor echter zijn functie als winkelbedrijf, maar bleef ook als lunchroom een begrip in Hengelo. Nog altijd wordt het pand Cosa genoemd. Sinds kort is er een Grand Café in gevestigd.

Schaalvergroting in winkelaanbod veranderde binnensteden

Hartelijk dank aan de Zwolse huisvrouwen!

Ook de kleine kruidenier, die zijn klanten veelal bij naam kende, zag zich in die tijd geconfronteerd met de komst van een geduchte concurrent: de supermarkt. Door schaalvergroting in de filiaalbedrijven en warenhuizen moest menig zelfstandige de winkeldeuren voorgoed

sluiten. Zwolle kreeg al in 1952 met de Pick Pack van Piet Franken een van de eerste zelfbedieningszaken van Nederland.

De Gruijter, Simon de Wit, Centra en Albert Heijn: op een na zijn de namen alweer uit het straatbeeld verdwenen. De huisvrouw die eind jaren veertig van de

Vlak na de oorlog moest de Overijsselse huisvrouw voor haar boodschappen nog veelal naar de kleine zelfstandige winkeliers. De enkele uitzonderingen die al voor de oorlog hun plaats in de binnensteden hadden verkregen, waren ketens als V&D, Bervoets, De Gruijter... Vanaf begin jaren vijftig veranderde dit sterk. In de groeiende economie kwamen steeds meer grootwinkelbedrijven naar Overijssel. De winkelpanden werden groter, de etalages glorieuzer, het interieur steeds chiquer. Het winkelen steeds meer plezier.

vorige eeuw haar boodschappen kwam doen bij de ketens van kleine kruideniers en inkoopverenigingen merkte weinig verschil. De kruidenierswinkels waren bescheiden van opzet, de wijze van winkelen was vertrouwd. 'Goedemorgen mevrouw, kan ik u van dienst zijn?' 'Jazeker kruidenier, een pondje koffie graag.'

‘Dan draaide ik me achter de toonbank om, schepte koffie in een papieren zak, woog het af en vroeg mevrouw of ze nog iets wenste’, vertelt de inmiddels negentigjarige Piet Franken in Hattem, toen winkelier in Zwolle. Een verouderde werkwijze, veert hij al. De nog jonge kruidenier kreeg eind jaren veertig hulp van een paar aanstormende talenten van Unilever. ‘Die jongens hadden een tijd in Amerika gezeten, maar moesten in mijn zaak op de werkvloer leren hoe hun producten de weg naar de consument vonden.’ Tijdens hun lange gesprekken in de avonden leerde Franken over het zelfbedienen. ‘Het beeld dat ik daarbij had, liet me niet meer los.’

Kilozakken

Franken besloot het in een tijdelijk gehuurd pand in de Zwolse Diezerstraat begin 1950 een maand lang uit te proberen. ‘Het was een grote zaal en ik heb er dozen open getrokken en op de grond neergezet.’ Het was pionierswerk: ‘De fabrieken waren er nog niet op ingesteld. Als kruidenier kreeg je forse kilozakken met spliterwten, meel, of bruine bonen binnen.’ Franken besloot alles zelf te verpakken. Klanten kwamen in drommen op de zaak af en de eerste drie dagen draaide hij een omzet van 10.000 gulden, bijna het tienvoudige van wat hij gewoon was. De noviteit viel landelijk op: de toen twintiger Albert Heijn zelf toog naar Zwolle om de winkel met eigen ogen te aanschouwen. ‘Hij maakte zich kenbaar en vroeg of hij rond mocht kijken. In een volle winkel vroeg hij me hoe de zaken ervoor stonden. Ik antwoordde: dat kunt u toch wel zien?’ Heijn gaf zijn ogen goed de kost en in 1952 opende de eerste Albert Heijn zelfbedieningswinkel in Zaandam. Franken opende op hetzelfde moment zijn definitieve eerste zelfbedieningszaak van Zwolle.

Pick Pack

De volgende stap, uitbouw tot een heuse supermarkt, leek onvermijdelijk. Een correspondent in Washington schetste in een verhaal in 1951 in de *Zwolsche Courant* het futuristische winkelen in een Amerikaanse ‘super-market’. ‘Mijn plicht is het een soort kinderwagen van staalraad uit een rij te trekken en met dat vehikel krui ik achter mijn vrouw aan, die een tocht onderneemt langs allerlei rekken vol blikken, langs kippen en karbonades in celiophaan, langs een soort open ijskasten met doosjes bevroren groente erin.’ In oktober 1959 opende Franken de eerste supermarkt van Noord- en Oost-Nederland. In een krantenadvertentie haalde hij triomfantelijk uit naar zijn criticasters. ‘Hartelijk dank aan de Zwolse huisvrouwen voor de ontvangst van de Pick Pack

Supermarket. Men had ons verteld en voorspeld dat Zwolle niet de juiste plaats was voor zo'n moderne supermarkt. Dat zou alleen maar in Amsterdam, Utrecht of een andere grote stad in het westen van ons land kunnen.’

Omstreden

Schaalvergroting bedreigde al gauw andere zelfstandige winkeliers in Overijssel, die zich geconfronteerd zagen met almaar uitdijende grootwinkel- en filiaalbedrijven als C&A, V&D en HEMA. Binnensteden waren er niet op berekend; grootschalige sloop in de Korte Bisschopstraat in Deventer maakte in 1966 de komst van een grote HEMA mogelijk, maar de ingreep is nog altijd omstreden.

Schaalvergroting had ook zijn voordelen. Zo kreeg Zwolle in 1971 dankzij de opening van een nieuwe

HEMA zijn eerste elektrische roltrap. ‘Die roltrap is een uiterlijk teken van groei, elke grote stad heeft er een. We zijn er u dankbaar voor’, zei toenmalig burgemeester Job Drijber bij de opening. Het nieuwe onderkomen was nodig na een brand een jaar eerder. Het filiaal, met 1.430 vierkante meter drie keer zo groot als voorheen, was ook in ander opzicht

modern. ‘In de grote verkooppuimtes staat nu een aantal kassablokken opgesteld, zodat de klant niet meer, zoals vroeger, moet afrekenen bij de afdeling waar hij zijn artikelen koopt’, meldde de *Zwolsche Courant*. Aan brandpreventie was nu wel gedacht, het pand had een moderne sprinklerinstallatie.

Kaalslag kleine kruideniers

Het aantal kruidenierswinkels in Nederland daalde na 1960 in rap tempo, blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek. In 1960 waren er nog 24.000 kruidenierszaken, tien jaar later waren het er 6.000 minder. In 1980 was het aantal inwoners van Nederland inmiddels fors gestegen, maar van de kleine kruideniers waren nog maar 11.250 over. Zij die stopten, lieten zich overnemen door het grootwinkelbedrijf of waren over de kop gegaan. ■

De 'American Dream'

'Mr. Meijer you're my hero!!!', schalt het door mijn autoradio. De slogan wordt gevolgd door een lofzang op alles wat de supermarktketen 'Meijer' volgens de commercial zo bijzonder maakt. Het is een bijzondere ervaring om als Hengeloër, al rijdend over plattelandswegen in Amerika, zo ver van huis een oud-plaatsgenoot te horen aanprijzen.

Wie wel eens reist door Midwest-staten als Michigan, Illinois, Ohio of Indiana moet het onderweg hebben gezien: de enorme supermarkten van 'Meijer'. In dit deel van Amerika is het de grootste supermarktketen en landelijk gezien behoort Meijer bij de top. Ruim 60.000 werknemers, bijna 200 vestigingen en in 2007 staan 'de Meijers' op plaats 239 in de 'Forbes-lijst' van rijke Amerikanen.

De Meijer supermarktketen werd ooit gesticht door een Hengelose emigrant: Hendrik Meijer. Hij was een van de velen die in het begin van twintigste eeuw naar verre oorden vertrokken om daar het geluk proberen te vinden. Zijn levensverhaal leest als een avonturenroman en staat model voor de 'American Dream.'

Fabrieksarbeider

Hendrik Meijer werd in 1883 geboren in Hengelo. Zijn vader werkte daar bij Stork als ketelmaker en het was

M	<i>Meijer</i>	
RNAAM	<i>Hendrik</i>	
ortetijd	<i>18 December 1883</i>	Geboorteplaats <i>Hengelo 10</i>
erlijke Staat	<i>O</i>	Kerkgenootschap <i>N.G.</i>
echt	<i>A.</i>	Beroep <i>Opsteker 101</i>
en J. d. vest		Vorige woonpl. <i>Keie Ofschaat</i>
" v. vertr.	<i>13 Juni 1907</i>	Waarh. vertr. <i>Michigan</i>
" " overl		<i>N. Amerika</i>
" " d. Inscr.	<i>1-1-1900.</i>	Opgave wettig Domic
		Aanmerkingen

Hendrik Meijer liet zich op 13 juni 1907 in Hengelo uitschrijven. Hij vertrok naar Michigan in Noord-Amerika.

van Hengeloër Hendrik Meijer

dan ook niet meer dan normaal dat Hendrik op dertienjarige leeftijd eveneens bij Stork ging werken. Het leek er op dat hem hetzelfde sombere bestaan te wachten stond als alle andere fabrieksarbeiders in die tijd: lange werkdagen, onveilig en ongezond werk en een mager loon.

Zijn perspectieven veranderden toen hij in dienst moest. Daar viel hij niet alleen op als een doorzetter en een harde werker, maar kwam hij ook in contact met de buitenwereld. De gedachten aan een ander, beter leven begonnen vorm te krijgen.

Daar kwam nog eens bij dat Hendrik in die tijd verkeer kreeg met Geziena Mantel, dochter van de in Hengelo bekende radicale socialist Gerhard Mantel. Laatstgenoemde was zeer actief in de arbeidersbeweging, organiseerde bijeenkomsten en verzette zich tegen kerk, kapitalisme en wat al niet meer. Domela Nieuwenhuis kende hij persoonlijk en ook de Hengelose activist Gerrit Bennink, volgens wie Stork een uitzuiger was, kwam veel bij hem over de vloer. Dergelijke contacten zullen Hendrik aan het denken hebben gezet en hebben hem misschien wel doen besluiten om zich aan zijn arbeidersbestaan te ontworstelen.

Toen hij na zijn diensttijd noodgedwongen weer in de fabriek ging werken kwam hij daar in contact met Britse experts die een machine moesten installeren. Ze vertelden hem dat een jongen zoals hij in Amerika

Hendrik Meijer probeerde het aanvankelijk (ook) als boer. Hier zoon Fred met een van de koeien.

een veel betere toekomst zou hebben dan in Hengelo. Het was het laatste duwtje dat Hendrik nodig had en daarna stonden zijn plannen vast. Hij zou en moest naar Amerika. Uiteindelijk vertrok hij op 13 juni 1907 definitief naar de 'Nieuwe Wereld'. Een nieuw leven tegemoet. Hij was overigens niet de enige die de sprong naar het onbekende waagde. In 1907 emigreerden 7.000 Nederlanders naar de Verenigde Staten, onder wie maar liefst 105 Hengeloërs.

Kapper

Al snel merkte Hendrik dat het leven in Amerika net zo hard kon zijn als in Nederland. Hij ging, zoals veel Nederlandse emigranten, naar Holland, Michigan, waar hij eerst een baan vond bij een kachelfabrikant. Na enige tijd werd hij daar ontslagen en ging hij vrienden achterna die naar Chicago waren getrokken om werk te zoeken. Het rauwe stadsleven beviel hem echter helemaal niet en hij keerde terug naar Holland, Michigan.

Hij kreeg het advies om het eens te proberen als kapper, want kappers waren altijd en overal nodig en bovendien kon hij dan eigen baas worden. Hendrik volgde het advies op, ging naar een kappersschool in

Chicago en werd kapper. Eerst werkte hij nog voor een baas in Big Rapids, maar al snel begon hij een eigen kapperszaak in Greenville, niet ver van Holland. Inmiddels was zijn verloofde Geziena uit Hengelo overgekomen naar Greenville en op 11 november 1912 trouwde het stel in Grand Haven, Michigan. In 1916 werd dochter Johanna geboren en in 1919 zoon Fred. De laatste zou nog een belangrijke rol gaan spelen in de toekomstige ontwikkelingen.

Eureka

Hendrik bleef zijn geluk beproeven en werkte overal en nergens. Nu eens was hij kapper, dan weer in loondienst, maar nergens maakte hij het echt. In 1919 besloot hij om boer te worden in Eureka (!) en kocht hij een koe. Het werd niet echt een succes en Hendrik ging maar weer eens als kapper aan de slag, opnieuw in Greenville. Hij was ondernemend genoeg om naast zijn kapperszaak ook een biljartzaal en lunchroom te beginnen.

1935. Zoon Fred schildert de aanbiedingen op de winkelruit van 'North Side Grocery' in Greenville.

Uiteindelijk besloot hij in 1934, inmiddels vijftig jaar oud!, om het maar weer eens over een andere boeg te gooien. Hij verkocht de hele boel en begon een kruidenierszaak. Het bleek een gouden greep. Voor 328,76 dollar kocht hij op krediet kruidenierswaren en richtte hij zijn winkel in Greenville in onder de naam 'North Side Grocery'. Aanvankelijk stond de hele familie in de zaak. Zoon Fred had achter in de winkel een tafeltje om aan te studeren, als hij niet achter de toonbank stond. Ondanks, maar vooral ook dankzij de crisisjaren liep de winkel opmerkelijk goed. Hendrik bleek een slimme ondernemer te zijn met goede ideeën. Hij noemde zijn zaak 'Thrift Market': 'thrifty' betekent 'zuinig' of 'spaarzaam'. Al snel hanteerde hij het cash-and-carry systeem in combinatie met zelfbediening.

Het ging hard. De eerste truck werd aangeschaft en met een tweede winkel in Cedar Springs was het begin van een supermarktketen een feit.

Het ging hard. De eerste truck werd aangeschaft en met een tweede winkel in Cedar Springs was het begin van een supermarktketen een feit. De uitbreidingen volgden elkaar snel op. In 1949 werd de eerste grote 'supermarkt' in Grand Rapids geopend. In dezelfde periode gingen Hendrik en Geziena, voor het eerst in twintig jaar, weer eens naar Hengelo op familiebezoek. Dat Hendrik toen geen fabrieksarbeider met socialistische sympathieën meer was, werd al direct duidelijk. Hij had zijn glimmende Buick meegenomen naar Nederland en reed daarmee trots door Hengelo. Zijn 'finest hour' echter, beleefde hij, toen hij door de Hengelse fabrieksdirecteur De Monchy door diens fabriek, de KNKS, werd rondgeleid. Hendrik beseftte terdege dat hij nu op gelijke voet stond met een lid van een kapitalistische familie die eerder door hem werd beschouwd als uitbuiters van de arbeidersklasse. De band met Hengelo bleef en in latere jaren zouden de Meijers nog een aantal keren naar Europa reizen.

'American Dream'

Zoon Fred, die al in zijn tienerjeugd door vader Hendrik bij de zaak werd betrokken, kreeg steeds meer de leiding over de zaak. Ook hij ontpopte zich als een echte ondernemer en 'Meijer' werd groter en groter. Nadat vader en zoon een werkbezoek hadden

SMASH!
GO PRICES

COHN FLAKES, Millers	per. pkg.	91%
COHN FLAKES, Kellogg	per. pkg.	11%
KELLOGG'S WHOLE WHEAT BISCUIT	per. pkg.	11%
MOTHER'S OATS (with cream)	per. pkg.	11%
POST'S O - BRAN FLAKES	per. pkg.	11%
PREPARED WHEAT	per. pkg.	11%
WHEATIES	per. pkg.	11%
WHEATENA	per. pkg.	11%
RED GRAVEL, French's	per. pkg.	11%
CUTTLE BONE, French's	per. pkg.	11%
DATE, Quaker Brand	per. pkg.	11%
DATE, Quaker Brand	per. pkg.	11%
PORE & BEANS, Van Camp's	per. can	91%
PORE & BEANS, TAI Boy	per. can	91%
GRAPEFRUIT, Minute	No. 2 can	12%
CATFISH, First Cut	Per. 14 oz. bottle	11%
SARDINES, Van Camp's, in tomato sauce	per. can	91%
SARDINES, Van Camp's, in mustard sauce	per. can	91%
LIBBY CORNED BEEF	per. can	11%
BEANS, French's	per. can	11%
CRYSTAL SOAP CHIPS	per. can	11%
CLONK, French's	per. can	11%
COHN STARCH	per. can	11%
CUPPER, French's Land Brand	per. can	11%
BREAD, Muller	2 lb. loaf (new only)	11%
BREAD, Muller	1 lb. loaf (new only)	11%
DRUGGISTS	Friday & Saturday, 10c	11%
DRUGGISTS	10c	11%
KELLOGG'S BREAKFAST FOOD DEAL	12c value for only	11%

SAVE WITH CASH
THRIFT MARKET
 H. MEIJER, Prop.
 602 North Lafayette Street
 OPEN SUNDAYS, EVENINGS AND HOLIDAYS

gebracht aan supermarkten in New York, besloten ze de zaken nog groter aan te pakken. In 1962 openden ze een zogenaamde 'Thrifty Acres' store aan Kalamazoo Avenue in Grand Rapids. In deze megasupermarkt,

met een oppervlakte van 2,5 hectare, is volgens de 'one-stop-shopping' formule alles te koop wat maar nodig is. Het was een van de laatste grote successen die Hendrik Meijer nog mee kon maken.

Op zondag 31 mei 1964 maakte hij nog een ritje met zijn Buick. Hij knipte zijn kleinkinderen nog eens en ging enigszins vermoeid slapen, om vervolgens nooit meer wakker te worden. Die dag overleed Hendrik Meijer op tachtigjarige leeftijd. De man die als dertienjarige jongen als arme textielarbeider was geboren, liet op het moment van zijn dood een bedrijf na dat bestond uit vijftien supermarkten, drie Thrifty Acres zaken en 4.000 personeelsleden.

Zoon Fred nam het bedrijf over en ook diens zoon Hank, de huidige baas, kwam in het bedrijf werken. Hoezeer Meijer een familiebedrijf was – in tegenstelling tot bijvoorbeeld Wal-Mart en K-Mart – bleek, toen Gezienna na de dood van haar man president van het bedrijf werd en later zelfs voorzitter van de Raad van Bestuur.

Verdere groei

Het bedrijf van Meijer bleef gestaag groeien. Jean House Store werd gekocht net als de Twin Fair Stores in Ohio. Kentucky werd veroverd. Technologische innovaties werden doorgevoerd. Al in de jaren zeventig werd gewerkt met check-out scanners, een geavanceerd kassasysteem. In de jaren tachtig gingen de winkels '24/7' open, 24 uur per dag en zeven dagen in de week. De website www.meijer.com kwam al in 1996 in de lucht.

Financieel heeft deze Nederlandse emigrantenfamilie het ook niet slecht gedaan: in 2007 werd het vermogen van de Meijers geschat op 2 miljard US-dollars. Het bestaat dus nog: 'The American Dream'!

Opening van de eerste supermarkt in Grand Rapids in 1949. Hendrik en Fred Meijer met een gelukkige klant.

Opening van de zesde winkel van Meijer in 1952.

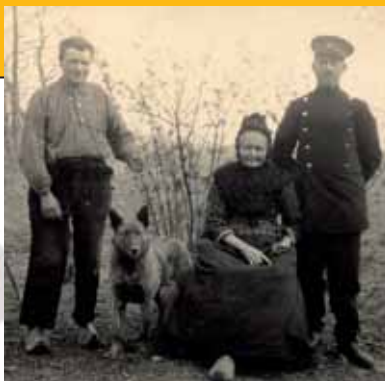
Veldwachters in Overijssel

Handhavers van orde en gezag zijn van alle tijden, maar veldwachters kwamen er in Nederland pas na de inlijving bij het Franse keizerrijk in 1810. Korte tijd later veranderde er van alles op het gebied van recht en wet en werd ook de organisatie van de politie naar Frans model ingericht. Voor het platteland werd een *police rurale* ingesteld van *forestiers*, boswachters, en *garde-champêtres*, veldwachters. De veldwachters hadden toen tot taak 'om te beschermen de eigendommen en de voortbrengselen van den oogst.'

Zo nodig een flinke afrossing

Nadat Nederland in 1813 een zelfstandig koninkrijk was geworden, bleven de veldwachters, ook wel aangeduid als 'Agent van Policie' of 'Dienaar van Policie', bestaan als politiemacht op het platteland. Aan het hoofd van het korps stond de burgemeester. Veldwachters waren voortaan belast met 'alle werkzaamheden voorvloeiende uit de bemoeiingen van elk soort van politiebeheer, zowel rechterlijk als plaatselijk.' Een functietoelichting uit 1827 voor de veldwachter in Hasselt laat echter ook zien, dat er daar toen al verrassend veel aandacht bestond voor het milieu, zoals blijkt uit de controle op het storten van afval; ook onderwerpen als verkeersveiligheid, vandalisme, brandpreventie, volksgezondheid, bouw- en woningtoezicht en de juiste afvaartijden van beurtschepen stonden echter op het programma van veldwachters in het stadje aan het Zwarte Water. Vanaf 1825 werden de veldwachters benoemd door de Gouverneur, later de Commissaris, des Konings; steeds op voordracht van de burgemeester. Vooral werd gekeken naar de lichamelijke gesteldheid en de lengte van de kandidaat. Niet zonder reden, want in die tijd hadden veldwachters de bevoegdheid om het recht zo nodig in eigen hand te nemen en wetsovertreders een flinke afrossing te geven. Zij mochten arrestanten eigenhandig opsluiten in een cel, bijvoorbeeld in het gemeentehuis of onder een kerk. Al vrij snel werd ook de schrijfvaardigheid belangrijk geacht en moesten sollicitanten een proef-proces-verbaal schrijven. Vaak werden oud-militairen aangesteld, want die voldeden meestal aan de eisen. Een riant salaris genoten de veldwachters niet en zij waren dan ook gedwongen allerlei nevenfuncties aan te nemen. Van een pensioen was in de regel geen sprake; zij moesten dus vaak tot op hoge leeftijd doorwerken. Het tenue en de uitrusting van de veldwachters vertoonden aanvankelijk een weinig uniform beeld. Pas in 1837 kwam daarin enige verandering, toen de Gouverneur de stedelijke en gemeentebesturen aanschreef met de mededeling dat er een model zou

Gemeenteveldwachter A. de Jong uit Bergentheim, vermoedelijk met enkele dorpsgenoten. In het boek *Kun jij een aardappel maken? Herinneringen van een onderduiker en andere verhalen*, door F.L. Meijer, speelt De Jong een belangrijke rol als de man die Meijer op de fiets naar zijn onderduikadres bracht.

worden vastgesteld. In 1838 werd een advertentie geplaatst waarin de aanbesteding van 35 sets kleding voor gemeenteveldwachters werd gedaan. Over de bewapening werd nog niets aangegeven. Die bleef dus divers, net als – nog steeds – de kleding.

Nieuwe collega's

De Gemeentewet van 1851 zorgde voor weer nieuwe bepalingen ten aanzien van de veldwachters, terwijl de vorige nog niet of nauwelijks waren beklifd. In deze wet werd ook de kiem gelegd voor een landelijk werkende politie en als een uitwerking hiervan startte in 1858 het Korps Rijksveldwacht. Daarnaast waren er onbezoldigde veldwachters, zoals landbouwers die woonden in gebieden die gevoelig waren voor stropetrij, maar ook brugwachters en wegwerkers. Naast deze beide groepen functioneerden nog de Koninklijke Marechaussee en, vanaf 1913, een gemeentelijke politie in enkele grotere plaatsen. Om vakinhoudelijk op de hoogte te blijven kregen de veldwachters van hun burgemeester de teksten van de wetten die ze moesten kennen. De combinatie van een toch beperkte opleiding en de niet altijd eenvoudig te lezen teksten doet vermoeden dat het vaak zweten was gebalzen voor de plaatselijke koddebeiers. Uiteraard probeerden de burgemeesters bij hun voordracht aan de Commissaris wel iemand te noemen die goed zou vallen in de dorpsgemeenschap en, in hun ogen, politiek stabiel zou blijven. Als de kandidaat geen 'communistiche of andere afwijkende opvattingen of neigingen' bleek te bezitten, kon dat een voordeel zijn. Ook de, eventueel toekomstige, vrouw van de veldwachter werd in de beoordeling meegewogen. Jan Boeve te Kuinre en Blankenham had in dat opzicht dus geluk, want 'zijn verloofde, dochter van een gepensioneerde

postbode, bleek een eenvoudig net meisje.' Als veldwachtersvrouw zou zij, aldus de voordracht in 1931, daarom geheel op haar plaats zijn. Vrouwen werden overigens niet aangenomen. Slechts één maal, omstreeks 1932 te Wierden, stelde de burgemeester een vrouw voor, maar zonder enige verdere motivering deelde de Commissaris mee dat het hem niet gewenst voorkwam aan een vrouw een dergelijke aanstelling te verlenen. De allerlaatste gemeenteveldwachter die in Overijssel werd benoemd, was A. Witvoet te Genemuiden op 23 november 1942. Maar omdat de benoeming pas per 16 januari 1943 in zou gaan en de gemeenteveldwachter per 1 december 1942 door de bezetter werd opgeheven, kwam het niet tot de effectuering van zijn benoeming. In 1942 gingen de veldwachters op in het korps marechaussee, een vorm van staatspolitie op het platteland. Na de oorlog werd de functie van gemeenteveldwachter niet weer ingevoerd. Toen ontstonden de Rijkspolitie en de Gemeentepolitie. ■

Veldwachters in een database

De auteur stelde een database samen met daarin per plaats de namen van de gemeenteveldwachters in Overijssel tussen 1813 en 1943, met verdere informatie zoals hun datum van aanstelling of ontslag. Voor Ambt Almelo bijvoorbeeld, de eerste gemeente op de alfabetische lijst van de 65 die er in die periode hebben bestaan, noteerde hij de namen van: P. Hulshoff, B.J. Daman, A. van Dam, E. Bos, F.G. Tharner, H.J. Langenhof, H. Visscher, J. Visser, G. Holman, G.J. den Hollander, A. Klaassen, F. Doedens, F. Smits en H.C. Thielen. Artikelen in *de Stentor* in januari 2010 en later dat jaar in *'n Sliepsteen* en een oproep in *TC Tubantia* leverden veel reacties op. Bovendien kreeg hij talloze foto's toegestuurd van veldwachters, waaronder die op deze pagina's. Het is de bedoeling het bestand volgend jaar digitaal beschikbaar te stellen, mogelijk via het digitaal platform MijnStadMijnDorp. Ondertussen kunnen geïnteresseerden bij de auteur terecht en houdt hij zich aanbevolen voor informatie en foto's om zo het bestand te completeren. Mail: g.r.hof@planet.nl

Duizenden schaatsers trekken in winters met natuurijs naar de Kop van Overijssel. Ze binden dan de schaatsen onder in Giethoorn, St. Jansklooster of Blokzijl en rijden over meren, trekvaarten en sloten, komen onder romantische bruggetjes door en passeren bevroren rietvelden. In februari 2010 konden, tot grote vreugde van de liefhebbers, de Dorpentocht van IJclub Giethoorn en de Blokzijler Merentocht weer worden verreden. Toch hoopt elke doorgewinterde wedstrijdschaatser sinds 1996 op genoeg natuurijs voor de marathons van de Hollands Venetië Tocht en de Noordwesthoekrit. En op de nog nooit verreden Overijsselse Merentocht van 200 kilometer.

Veertien clubs

De Kop, de tegenwoordige gemeente Steenwijkerland, telt veertien ijsclubs. IJclub Vooruitgang in Vollenhove stamt uit 1871 en is daarmee de oudste. Volgens een advertentie uit 1886 was het de doelstelling van de ijsclubs te zorgen voor veilige ijsbanen, ijsvermaak en brood voor de arbeiders. IJclub Volharding adverteerde ook met veilige routes over het ijs naar de markten in Meppel, Steenwijk en Zwolle. Het ijsvermaak bestond uit spelletjes en gekostumeerde ijsfeesten; die worden door VvV (Vereniging voor Volksvermaak) IJclub Blokzijl, uit 1896, overigens nog steeds georganiseerd. Het brood kregen de arbeiders bij speciale hardrijderijen in de vorm van 'spek, bonen en brood.'

Ook voor andere doeleinden werden wedstrijden uitgeschreven, zoals in 1899, toen in Zuid-Afrika de oorlog woedde tussen Boeren en Britten. De Rederijkerskamer in Giethoorn zamelde in dat jaar door middel

van een hardrijderij en een gekostumeerd ijsfeest geld in ten bate van 'onze dappere stamverwanten'. Jaarvergaderingen van de ijsclub vonden altijd plaats bij volle maan, want veel leden kwamen, tenzij er ijs lag, met punters over het onverlichte water. Van oudsher hebben de clubs een goede band met provincies en gemeenten en niet in de laatste plaats met de waterschappen, want voor goed ijs moet worden gestopt met bemalen. Al in 1897 richtte de Overijsselsche Schaatsenrijdersbond een verzoek aan de provincie Overijssel om bij gestremde scheepsvaart de schutsluis bij Genemuiden open te zetten. Schaatsers hoefden daar dan niet overheen te klauteren. Ook de hoogte van de bruggetjes is belangrijk; ze mogen vooral niet te laag zijn.

Tijdens de eerste winters in de Tweede Wereldoorlog bestond er veel belangstelling voor wedstrijden en toertochten. In de Kop organiseerde het Comité Noordwesthoekrit uit Steenwijk daarom op 10 januari

1942 de (eerste) Noordwesthoekrit van 85 km. Er reden ruim 900 deelnemers mee. De Duitse bezetters hadden weinig op met ijswedstrijden en -feesten en eisten dat die ruim tevoren werden aangekondigd. Maar Koning Winter liet zich óók door de Duitse bezetter de wet niet voorschrijven. Het was van tevoren niet te zeggen wanneer het zou vriezen en dus ook niet wanneer de wedstrijden zouden vallen. Na protesten van de Bond van ijsclubs verviel de bepaling, mits zij ondertussen niet vergaderden. De wedstrijden zelf waren 'vrij'. Van de mogelijkheid om zonder toestemming van hogherhand met groepen bijeen te komen, werd dan ook volop gebruik gemaakt.

Op de korte baan

Al sinds het eind van de achttiende eeuw zijn kortebaandwedstrijden in zwang. Mannen schaatsen daarbij 160 meter en vrouwen 140. Dergelijke wedstrijden werden uitgeschreven door kasteleins die hoopten op

Schaatsen in de Kop

veel klandizie. Ze loofden daarom flinke prijzen uit: een zilveren mes bijvoorbeeld of een koperen tabaksdoos en later ook geld. Het bestuur van een ijsclub of ijscommissie voerde de 'directie' over de wedstrijden en zorgde voor betrouwbare en met vlaggen versierde banen. De financiën kwamen uit toegangskaartjes en de verhuur van feesttenten; contributie werd nog niet geheven. Baanvegers veegden – voor wat kleingeld – de wedstrijdbanen en de routes naar de cafés. Bij de hardrijderijen kwamen uit de wijde regio vaak honderden bezoekers kijken: op de schaats, met paard en wagen of per arreslee. Daarnaast waren er allerlei ijsspelen zoals tonkruipen, zaklopen, turfrapen of 'vliegende slede'. Bij het laatste spel werd aan een paal een slee met een lang touw bevestigd en rondgeslingerd. Een koek-en-zopie ontbrak natuurlijk niet.

Bonden en belangen

Een aantal ijsclubs had in 1894 de hiervoor genoemde Overijsselse Schaatsenrijdersbond opgericht. De bond zou tot ongeveer 1902 bestaan. Na bijna veertig jaar zonder bond volgde kort voor de Tweede Wereldoorlog de Bond voor Ijsclubs in Overijssel, het latere Gewest Overijssel van de Koninklijke Nederlandsche Schaatsbond (KNSB). Na de oorlog richtte de KNSB zich nadrukkelijk op het hardrijden voor amateurs op de lange baan. Deze opstelling leidde tot een conflict met clubs die hun

inkomsten van de bezoekers moesten zien te krijgen en daarom bekende rijders op de korte baan lokten met geldprijzen. Ijsclub Klein Thialf in Giethoorn-Noord mocht daarom na een schorsing zelfs tijdelijk geen wedstrijden organiseren. De oplossing werd gevonden in het uitbetalen van prijzen in natura.

Ijsclub Giethoorn

Ijsclub Giethoorn is in 1951 ontstaan uit een fusie van Ijsclub Klein Thialf en 't Wiede. Sindsdien is het, met meer dan duizend leden, de grootste ijsclub in de regio en speelt het ook binnen de KNSB een belangrijke rol. Met Femmy Groen had de club tussen 1956 en 1962 een prominent vertegenwoordigster op de korte baan. De club organiseert naast toertochten ook hardrijderijen voor jong en oud, kampioenschappen en marathons; zowel in Giethoorn als op de Oostenrijkse Weissensee. De Holland Venetië Tocht van 55 kilometer, een wedstrijd in combinatie met een toertocht, is sinds 1956 een groot succes. Inmiddels zijn er in de Kop verschillende tochten: de Weerribbentocht in Kalenberg, de Vijfmerentocht in Waneperveen en de Rond de Wiedentocht vanuit Sint Jansklooster. Tweevoudig Elfstedentochtwinnaar en oud-inwoner van Sint Jansklooster Evert van Benthem, tegenwoordig woonachtig in Canada, was één van de grote promotors van de Rond de Wiedentocht. ■

Vrouwenrijderij op Molengat Giethoorn, 17 januari 1959. Femmy Groen won de rit over 140 meter en ontving tachtig gulden aan prijzengeld, plus de lauwertak. Haar tegenstandster Atje Deelstra kreeg zestig gulden.

Fanfare Giethoorn bij Paviljoen Smits tijdens het NK Marathon 1986 (foto Frens Jansen).

Korte metten met 'Metje'

Alles was klaar voor de Holland Venetië Tocht van zondag 19 februari 1978 – de route, de stempelposten, de medailles –, totdat op vrijdag 17 februari onverwacht ijsbreker 'Metje' het kanaal Steenwijk-Beukers opvoer en korte metten maakte met de ijsvlakte. Resultaat: woedende bestuursleden en duizenden teleurgestelde schaatsers, die alleen nog maar rondjes konden schaatsen op het Bovenwiede.

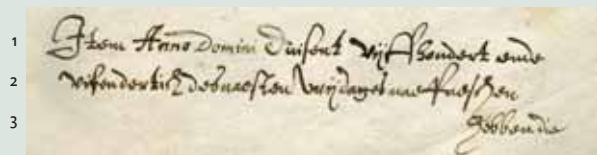
van Overijssel

Het NK Marathon in februari 1986 bij IJSClub Giethoorn (foto Frens Jansen).

Uit de boeken van de Eschmarke

Eén bladzijde uit een markeboek kan ons veel vertellen over de historie van een marke en haar bewoners; in dit geval in de omgeving van Enschede.

Bladzijde 71

1 Item Anno Domini duisent vijff hondert ende
 2 vifendertich des naesten vrijdages nae Paeschen
 3 hebben die

Bladzijde 72

4 hebben die geemene bueren van die groete bueren
 5 in bijwesen des holtrichters Otto van Lenep van
 6 wegen mines Gen(adichsten) Junckeren Roeloff van Scheven
 7 ende meer erffge(naemen) hebben eendrachtelicken ende ge-
 8 meenlick averdragen dat itlicker gewaert buer des jaers
 9 mach houwen vier voeder rijs ende daer nicht enbaven, ende
 10 die kotter ellick twee voeder ende die bijsitter een voder
 11 ende wie daer baven houwet, soe mannich voeder hie aver
 12 kommen worde sal hie van ellick voder gebrocket hebben
 13 den gemenen bueren eene tonne biers ende den Genadi-
 14 chsten Junckeren ende erffgenaemen eere brocke, ende
 15 daer en baven en sal ock niemandt hulse houwen boegen
 16 ofte knicken voer die beeste, ofte hie sal ock voer
 17 ittellecke hulls gebrocket hebben eene halve
 18 tonne biers.

Uit het markeboek van de Eschmarke, pagina 71 (fragment) en 72.

Markesteen van de Es(ch)mark, in Driene, achter het Ledeboerpark.

Hertaling

Op de vrijdag na Pasen [2 april] in het jaar 1535 hebben, in het bijzijn van de holtrichter Otto van Lenep, die optreedt namens de heer Jonker Roeloff van Scheven en erfgenamen, de boeren van de grote Boermarke [Enschedermarke/Eschmarke] eendrachtig en gezamenlijk bepaald, dat elke gewaarde boer per jaar vier vrachten, elke kotter twee vrachten en de bijzitters één vracht takken mogen hakken. Als er meer wordt genomen dan zal de boosdoener aan de boeren een ton bier en daarboven aan de jonker en erfgenamen een boete moeten betalen. Bovendien mag niemand hulst hakken, buigen of knikken ten behoeve van de beesten. Als dit wordt opgemerkt zal de overtreder voor elke gebroken hulst een halve ton bier als boete moeten betalen.

Status van het stuk

Het bovenstaande stuk is vermoedelijk een later gekopieerde uitspraak van het zogenaamde 'overste holtgericht' van de marke de Lutte en van de rechtsregels, de 'willekoer', die zijn vastgelegd in het eigen markerecht. Veel marken gingen naar dit

gericht om, op basis van het markerecht van de Lutte, een uitspraak te krijgen over de uitleg van hun eigen markerecht. De uitspraken van de Lutte hadden rechtskracht en waren bindend.

Rechten

De Boeren van de Eschmarke hebben afgesproken dat zij het Lutter markerecht als voorbeeld gebruiken en zij nemen regelmatig regels van deze rechten over. In de tekst wordt beschreven wat de boeren hebben afgesproken over de hoeveelheid takken die elke bevolkingsgroep van de marke mag gebruiken. De gewaarde boeren, dus de boeren die een volledig recht hebben in de marke, mogen vier vrachten gebruiken. De 'kotters' of ongewaarde boeren hebben met twee vrachten duidelijk minder rechten en de 'bijzitters', veelal losarbeiders, moeten het met één vracht takken doen. Ook wordt bepaald welke straf er zal gelden als iemand zich meer toe-eigent dan is toegestaan. De straf voor een overtreding is voor iedere bevolkingsgroep een ton bier aan de gewaarde boeren. Ook het gebruik van hulst als voedsel voor het vee is niet toegestaan. De straf voor een overtreding is bepaald op een halve ton bier aan de gewaarde boeren. In beide gevallen moet er tevens een boete worden betaald aan de holtrichter, die deze int namens jonker Roeloff van Scheven en erfgenamen. Over de hoogte van de boete wordt in dit deel van de tekst niet gesproken.

Erfholtrichter

Roelof, Rolof of Rodolf van Scheven, is de stichter van de Nije Borch in Enschede, ook wel de Borg Enschede genoemd. Enschede lag midden in de Eschmarke. Voor zover bekend was de meeste grond van de marke in handen van de erfholtrichter, jonker Arend graaf van Benthem en Stenforde, heer te Wevelinckhave.

Bevolkingsgroepen

In 1535 zijn er in deze marke drie bevolkingsgroepen: gewaarden, kotters en bijzitters. Alle drie hebben ze binnen de marke een eigen positie. De individuele situatie is onduidelijk, maar wel is bekend dat de groepen samen gebruik maken van zaken uit de natuur die nodig zijn voor het levensonderhoud. Opmerkelijk genoeg was het toen blijkbaar al noodzakelijk afspraken te maken over het quotum voor het gebruik van hout. Of bestond het begrip duurzaamheid toen reeds? Waarvoor het

hout werd gebruikt, blijkt uit dit stuk niet. Mogelijk was het voedsel voor de dieren, maar het kan ook zijn gebruikt ter verwarming of voor het fornuis. Waarom de hulst niet mocht worden gehakt, gebogen of geknikt is niet direct duidelijk. Opmerkelijk is, dat al deze overtredingen expliciet worden vermeld.

Rijshout en bier

Wat precies met het woord 'rijss' wordt bedoeld, is onduidelijk. Maar aangenomen mag worden dat het gaat om takken of twigen. Het woord 'rijss' is ook te vinden in rijshout als een verzamelnaam voor staken en tenen, veelal van wilgenhout. Bier is belangrijk en waardevol en dat zal verband houden met de zuiverheid en met de dorstlessende werking van deze drank.

Conclusie

In een korte tekst als de hier behandelde zitten veel aanknopingspunten voor nader historisch onderzoek. Bijvoorbeeld naar de genoemde personen, naar de gebruikte artikelen, naar de bevolkingssamenstelling etcetera. In het onderhavige markeboek komen 954(!) van deze bladzijden voor, dus is er voor onderzoekers genoeg te doen.

Het eerste markeboek.

Over het markeboek

Het hier behandelde stuk is afkomstig uit het eerste markeboek van de Eschmarke. Kopieën van de originele stukken zijn afkomstig uit de historische handgeschreven transcriptie (afschrift) van het eerste deel van het markeboek, waarvan het jaartal niet precies bekend is; het bevindt zich in het familiearchief Blijdenstein. Dit afschrift van het oudste markeboek is geschreven door mr. J.C. Bijsterbos. Toegangsnummer 233.1 Inventarisnummer 433. De transcriptie is gemaakt door J. van de Geer uit Almelo en de marke-kennis is mede afkomstig van H.B. Demodo uit Zutphen.

Kerstversiering uit de oude doos

Zwollenaar Egbert Dikken (1949), voormalig antiquaar en een geboren verzamelaar, kreeg in de jaren tachtig een miniatuur-ooievaar met een knijper voor in de kerstboom cadeau. Om onverklaarbare redenen was hij gegrepen door dit kleinood. Een nieuwe hobby was geboren.

Binnen de kortste keren had hij een indrukwekkende verzameling kerstartikelen bij elkaar en was hij de vraagbaak voor menig hobbyist. Radio, tv, kranten en tijdschriften wisten hem te vinden en ook op tentoonstellingen was zijn verzameling te zien.

Voorlopig hoogtepunt was een expositie in het Stedelijk Museum Zwolle in 2004 waar liefst 4.300 mensen op af kwamen. Maar ook zijn website trok veel bezoekers: in 2009 kon hij 700.000 hits uit 38 landen noteren. Ook publiceerde hij in eigen beheer *Kerstversiering uit de oude doos 1875-1975*, in twee edities. In de periode rond Kerst richt Dikken zich vooral op de verlichting in de kerstboom. De eerste elektrische kaarsjes in de kerstboom, meldt hij in zijn boeken, dateren al vanaf het eind van de negentiende eeuw en rond 1900 werd op Madison Square in New York voor het eerst een kerstboom met elektrisch licht ontstoken. Het hele jaar door is Dikken met zijn hobby bezig; alleen al het beantwoorden van de honderden mailtjes met verzoeken om informatie of het aanbod van nieuwe items houdt hem uren per dag aan de computer. Ten behoeve van zijn hobby is hij geregeld op pad naar Duitsland, de bakermat van de productie van kerstartikelen. Ondertussen blijft hij driftig op zoek naar het boekje *De kerstboom herkomst, geschiedenis en folklore* van A.P. van Gilst uit 1971.

Hij heeft ook drie magnetische boekenleggers met afbeeldingen van kersversieringen ontworpen, die via zijn site oudekerstversiering.nl zijn te bestellen. In aflevering 3 van *Kerstversiering uit de oude doos* wil hij zijn nieuwste ontdekkingen over de Nederlandse, de Belgische en een Duitse kerstbal publiceren. ■

Evert Dikken en zijn verzameling, oktober 2010.

Kerstversiering uit de oude doos.

Bliksemschichten, donderstenen en bijgeloof

Het is nog niet zo heel lang geleden, dat mensen zich met allerlei magische middelen probeerden te beschermen tegen donder en bliksem. Het bijgeloof wilde namelijk, dat deze verschijnselen werden veroorzaakt door de Germaanse god Donar, die stenen naar de aarde zou slingeren.

Elektrische ontlading

Bliksemschichten en een dondersteen hebben niets te maken met Donar, maar alles met een elektrische ontlading. Wanneer warme en koude of droge en vochtige lucht met elkaar in aanraking komen, dan kan in stapelwolken, als gevolg van wrijving, een sterk elektrisch veld ontstaan. De bovenkant van een bui is positief geladen en aan de onderkant zit een negatieve lading. Het spanningsverschil tussen beide ladingen kan wel 300 miljoen volt bedragen, waardoor de elektriciteit gaat stromen en zich op zeker moment als een bliksemschicht gaat ontladen.

Rond 1900 beluisterde de schrijver en onderzoeker J.J. van Deirse (1867-1947) in Twente nog verhalen over 'donderstenen' of 'grommelstenen'. 'Iedere boer in Twente kent ze', schreef hij, 'en het is een vast geloof, dat ze met een bliksemstraal uit de lucht komen vallen.' Ook sommige fossielen zoals belemnieten, versteende langwerpige resten van het skelet van de pijlinktvis, werden door verschillende zegslieden donderstenen genoemd. Wat Van Deirse in Twente optekende, gold eveneens voor Salland en het Land van Vollenhove. Overall in de provincie, en ook in de Noordoostpolder, komen in de bodem namelijk stenen bijlen of fossielen voor. Tegenwoordig is bekend dat het gaat om archeologische vondsten met een ouderdom van meer dan 3.000 jaar. De fossielen kunnen wel miljoenen jaren

oud zijn. In het nog recente verleden leek de verklaring dat stenen bijlen en fossielen te maken hadden met blikseminslag, heel plausibel. In ieder geval konden zo de betreffende vondsten worden verklaard. Want hoe kon een bliksemstraal anders een boom versplinteren of een huis beschadigen? Daar moest een hard vast voorwerp de oorzaak van zijn, was de redenering. En de eigenaardig gevormde stenen die men soms op de akkers of bij graafwerkzaamheden vond, moesten wel de donderstenen zijn, die met de bliksem naar beneden waren gekomen.

Magische en medicinale krachten

Op verschillende plaatsen hoorde Van Deirse ook het verhaal dat de vondsten goed moesten worden bewaard, omdat ze allerlei magische krachten zouden bezitten. Zo maakt hij in 1922 melding van boer K. te D, die een kleine stenen beitel bewaarde, die hij geregeld raadpleegde bij het inhalen van zijn oogst. 'Wanneer des morgens de steen "zweette"', rekende hij die dag vast op onweer en nam daarnaar zijn maatregelen. Hij vertelde mij, hoe zijn vader die steen gevonden had bij het oude erve de Waarbeke onder Hengelo, bij het graven van ijzeroer. Hij lag boven op een laag oer, dat de bliksem had aangetrokken, doch waar de steen niet door had kunnen dringen.' Donderstenen bezaten volgens het volksgeloof ook medicinale krachten. Wanneer kinderen tijdens hoge koorts last kregen van stuipen – spiersamentrekkingen, als bij een epileptische aanval – werd vaak met

Resten van prehistorische bijlen als 'donderstenen'.

een mes of spijker wat gesteente van een bijl geschraapt, wat het kind dan opgelost in water te drinken kreeg.

Vanwege hun magische krachten en de bescherming die ze zouden bieden, waren donderstenen gewilde voorwerpen. Na een blikseminslag werd er dan ook vaak driftig gegraven.

Veiligste plaats in Deventer

Rond 1900, toen er nog veel mensen werkzaam waren in de landbouw en dus op het veld, vielen er ieder jaar gemiddeld twintig doden per jaar door blikseminslag. Tegenwoordig zijn er dat ongeveer vijf. Mocht er toch nog iets waar zijn van de beschermende werking door donderstenen, dan is de veiligste plek tegen blikseminslag in Overijssel het Provinciaal Archeologisch Depot voor Bodenvondsten 'A.D. Verlinde' aan de Bergpoortstraat in Deventer. Daar liggen namelijk honderden stenen bijlen opgeslagen, die in het verleden in de provincie zijn gevonden. Maar binnen blijven met ramen en deuren dicht blijft ondertussen nog steeds het beste advies!

Een leven

Rento Wolter Hendrik Hofstede Crull werd in 1863 geboren als zoon van een huisarts in Meppel. Nog geen half jaar na de geboorte van Rento overleed vader Crull en verhuisde de moeder met haar twee zoons naar haar geboorteplaats Groningen.

Gemakkelijk had ze het niet met de opvoeding van haar jongste. Rento was een driftig baasje – als hij zijn zin niet kreeg, klom hij op het dak – en hij wilde niet leren. Hij verliet de HBS zonder diploma en kwam omstreeks 1884 na enige omzwervingen terecht in Borne, in de machinefabriek van Ledeboer. Waarschijnlijk maakte hij daar kennis met de elektrotechniek en dat zou zijn leven bepalen. Hij trok naar Duitsland en naar Amerika om daar meer van het vak te leren en deed er veel ervaring op met de mogelijkheden van elektriciteit, had onderzocht zijn hobbys – zo deed hij mee aan wedstrijden op de vélôcipedé – én de brandende ambitie om voor zichzelf te beginnen. Ideeën had hij genoeg. In 1894 trouwde hij, na een verlovingstijd van acht jaar, met ‘de knappe, zeer beschaafde en intelligente’ Aleida Johanna Hendrika Dikkers, afkomstig uit een aanzienlijke en bemiddelde Twentse familie. Tussen 1894 en 1898 woonde hij in Borne, de geboorteplaats van zijn vrouw, waar hij in 1895 de eerste elektriciteitscentrale van Overijssel stichtte. Ook in onder andere Hengelo, zijn volgende woonplaats, in Enschede en Lonneker en elders in den lande richtte hij bedrijven op die zich bezighielden met de opwekking of distributie van elektriciteit.

vol spanning

HEEMAF zette de reclame in op de verschillende terreinen waarop het bedrijf werkzaam was. Ook het prominente kantoorgebouw in Hengelo maakte deel uit van de reclame-uitingen.

Toen hij eenmaal ondernemer was – en in het bezit van een uitgebreide collectie auto's, met fietsen was hij gestopt – had hij evenmin veel tijd voor vrouw en kinderen. Wel kreeg het echtpaar vier dochters, maar dat waren voor hem, zoals één van hen het later formuleerde, 'even zoveel teleurstellingen'. Hofstede Crull had namelijk dolgraag een zoon willen hebben, en daarmee een opvolger. Ook om de dubbele naam, die hij pas op zijn vijftiende dankzij inspanningen van zijn moeder had verkregen, te laten voortleven. Te meer daar ook zijn beide broers geen zonen hadden. In 1908 stond hij, samen met de werktuigbouwkundig ingenieur Willem Wilink, aan de basis van de NV Hengelosche Electricische En Mechanische Apparatenfabriek (HEEMAF). Ruim tien jaar later nam hij, na een conflict met de commissarissen, al weer afscheid van het bedrijf dat hij binnen korte tijd groot had gemaakt en dat omgekeerd ook hém had groot gemaakt. Maar Hofstede Crull was niet alleen energiek, hij was ook koppig, opvliegend en ongeduldig en joeg menigeen tegen zich in het harnas.

HEEMAF ging door, produceerde van alles op het gebied van elektriciteit – van schakelaars tot stofzuigers, telefoons en treinen – en werd een ijzersterk merk. Hofstede Crull vertrok naar de Achterhoek,

stichtte daarna nog enkele bedrijven, trouwde na het overlijden van zijn vrouw voor de tweede keer en overleed in 1938.

Begin 2009 verscheen over Hofstede Crull het boek *Een bijzonder energiek ondernemer*. 'Buiten kijf staan zijn grote kwaliteiten als organisator op industrieel gebied én als één der voornaamste pioniers op het gebied van de openbare elektriciteitsvoorziening in Nederland', aldus auteur Jaap Tuik. In de inleiding op hetzelfde boek pleit de Eindhovense hoogleraar techniekgeschiedenis Harry Lintens voor een uitgebreide biografie van Hofstede Crull en dus voor verder onderzoek. 'Om te beginnen naar de bredere context van het verhaal, maar ook naar de wijze waarop Hofstede Crull zijn ondernemingen financierde, naar de vraag hoe hij hoe omging met zijn personeel, hoe hij zijn netwerk aan relaties opbouwde, welke bijdragen hij, samen met de mensen om hem heen, heeft geleverd aan de ontwikkeling van de techniek.' De bronnen voor het antwoord op dergelijke vragen zijn beschikbaar, zij het dat ze niet altijd even toegankelijk zijn. Voor een biografie niet minder belangrijk of prikkelend is het intrigerende karakter van Hofstede Crull. Kortom: reden genoeg voor nog een boek, bijvoorbeeld in de vorm van een promotieonderzoek.

Rento Wolter Hendrik Hofstede Crull (1863-1938). Hij werd geboren als Rento 'Klaas' Crull, maar om zijn in 1864 overleden vader te eren, vroeg zijn moeder een naamsverandering en ging hij Rento 'Wolter Hendrik' Crull heten. In 1879, werd aan zijn achternaam, ook nog Hofstede toegevoegd.

Trouwfoto van het echtpaar Hofstede Crull-Dikkers, december 1894. Aleida overleed in 1928, zes jaar later hertrouwde Hofstede Crull met de Duitse Elisabeth Kühn. Aleida Johanna Hendrika Dikkers was de enige dochter van Hendricus Dikkers en van Johanna Dikkers uit Borne.

De vier dochters, van links naar rechts: Johanna (1895), Catharina (1897), Wolthera (1900) en Aleida (1902). Johanna ('Janny') trouwde met de zakenman Oscar Garschagen, Catharina ('Puppe') trouwde eerst met ir. Charles Stork, scheidde van hem, ging kunstgeschiedenis studeren en trouwde met de Zwolse jurist Hendrik Bouman. Wolthera maakte naam als pottenbakster en trouwde met de psycholoog Werner Eduard Albert Hermanns uit Dortmund, die werkzaam was op de Quakerschool in Eerde. De jongste dochter Aleida ('Tin') was actief binnen de antroposofische beweging van Rudolf Steiner en bleef ongehuwd.

Hoe zwarte voetballers kleur gaven aan het Overijsselse voetbal

Eén klein negertje, dat kwam van overzee...

In mei 1958 besloot de KNVB dat niet meer dan twee buitenlanders per club mochten worden opgesteld. Toch had Heracles Almelo in dat jaar – heel kortstondig – drie Zuid-Afrikanen onder contract.

Aankomst van Darius Dhlomo in Amsterdam op 13 november 1958.

Eerste wedstrijd van Darius Dhlomo op zondag 16 november 1958, thuis met Heracles tegen Rigtersbleek: 2-2.

Drie Zuid-Afrikanen in Almelo: Van links naar rechts: Herbert Zuma, Steve Mokone en Darius Dhlomo, mei 1959.

Steve – ‘de Zwarte Meteor’ – Mokone en Darius Dhlomo kregen namelijk even gezelschap van hun landgenoot Gerald Francis, die op dat moment topscorer was van Leeds United. Een jaar later kwam ook nog hun landgenoot Herbert Zuma, maar toen was Francis al lang weer vertrokken en bleef ook Mokone niet lang meer. De komst van Francis bracht de sportredactie van het Dagblad van het Oosten tot de volgende opmerkelijke poëtische oprisping:

*Eén klein negertje, dat kwam van overzee,
Hij schreef eens naar een goede vriend, toen waren er al twee.
Twee kleine negertjes hadden succes en zie,
Zij schreven naar een goede vriend, Heracles had er drie.
Drie kleine negertjes gingen mee naar het paleis,
Zij speelden samen nog een keer, toen gingen zij op reis.
Naar Afrika, naar Engeland, naar nieuwe roem en eer,
Maar straks, zo hoopt heel Almelo, keren de vrienden weer.*

Overigens waren de ‘drie kleine negertjes’ uit Zuid-Afrika niet de eerste zwarte voetballers die zorgden voor kleur op de groene vaderlandse velden. Op 25 november 1956 maakte bij het Utrechtse Elinkwijk Humphrey Mijns, afkomstig uit Suriname, in een wedstrijd tegen Sparta zijn debuut in de Eredivisie. Een jaar later was er sprake van een ware ‘invasie’ van Surinaamse voetballers in het betaald voetbal. In het kielzog van Humphrey Mijns maakten spelers als Frank Mijns, André Kilian, Cornelis Johnson, Charlie Marbach, Erwin Sparendam, Ludwig Mans, Paul en Dolf Degenaar, Herman Rijkaard (de vader van Frank), Puck Eliaser, René Letterboom, Edgar Green en Karel Rudge hun opwachting in de vaderlandse competitie.

Waarom die uittocht van Surinaamse voetballers naar Nederland in het jaar 1957

opeens op gang kwam, is niet duidelijk. Mogelijk heeft de wedstrijd van het Nederlands elftal in 1954 in en tegen Suriname een rol gespeeld. Een perfecte gelegenheid voor de spelers van het Surinaamse elftal zich in de kijker te spelen, stille-tjes hopend op een contract in Holland.

Historisch debuut

Van deze eerste generatie Surinaamse voetballers, ‘schopte’ alleen Humphrey Mijns het tot het Nederlands Elftal. In het voorjaar van 1960 maakt hij zijn debuut voor Oranje. (Zie ook de column van Ad van Liempt op pagina 9.) In Overijssel was het onder anderen Fred Patrick als vertegenwoordiger van de tweede generatie Surinaamse voetballers, die bij PEC Zwolle furor maakten. Letterlijk en figuurlijk. Hij was bij het Zwolse publiek niet alleen geliefd vanwege zijn onnavolgbare dribbels, maar ook om zijn legendarische Stevie Wonder-imitaties. Patrick kwam op tragische wijze om het leven op 7 juni 1989, toen het vliegtuig waarin hij met andere spelers van het Kleurrijk Elftal zat, neerstortte vlakbij de luchthaven van Paramaribo.

Na een halve eeuw

In Twente duurde het ruim een halve eeuw voordat de tweede generatie Zuid-Afrikaanse voetballers in het voetspoor trad van Mokone, Dhlomo, Francis en Zuma. Bernard Parker tekende in de zomer van 2009 een contract bij FC Twente. Hij kwam nog weinig aan spelen toe in de hoofdmacht van de Enschedeërs, maar maakte wel deel uit van het Zuid-Afrikaanse elftal, dat debuteerde op het WK in eigen land in 2010. Het shirt van Heracles kent nog steeds de kleuren zwart en wit. Het zelfde kan inmiddels, net als bij vele andere clubs, worden gezegd van het totale elftal. Zwarte spelers zijn niet meer weg te denken van de Nederlandse velden. ■

Toonder en de Troegels voor Jansen & Tilanus

De lange onderbroeken en borstrokken van de firma Jansen & Tilanus, in 1869 begonnen in Vriezenveen, waren ooit een begrip in Nederland. Zelfs Louis Davids (1883-1939) verwees ernaar in het lied 'De voetbalmatch'.

Twintig knullen in d'r Jansen en Tilanus

Liepen zomaar los in het midden op een grasveld rond.

Wat een weelde mens, om rauw in te bijten,

Af en toe dan liep het water in mijn mond.

Reclame was een sterk punt van deze firma. Zo verscheen in 1950 een stripboekje dat was gemaakt in de studio van Marten Toonder in Rotterdam. In dit verhaal trekken de stoutmoedige ontdekkingsreizigers Jansen & Tilanus, 'de makers der beroemde ondergoederen', sport- en kinderkleding, Jeantila peignoirs en pyama's', lakens, slopen en luiers, de wereld in. De beide heren komen op hun reizen ook in het land der Troegels...

Het kon allemaal niet verhinderen dat de onderneming zich in de jaren zestig en zeventig gedwongen zag in te krimpen. Net als vele andere Nederlandse textiel-fabrikanten moest Jansen & Tilanus de deuren uiteindelijk voorgoed sluiten. In 1981 was het voorbij met de firma. ■

Boven en onder: de fabriek van Jansen & Tilanus in Vriezenveen.

ALMELO: Het Wevershuisje
Van vlas tot linnen; met o.a. een 300 jaar
oud weefgetouw, spinnewielen, diverse
textielwerkvormen en oude gereed-
schappen

permanente expositie
www.wevershuisje.nl

DELLEN: Zoutmuseum
Zout in zilver; unieke hedendaagse, oude
en antieke zoutvaten

t/m 26 februari 2011
www.zoutmuseum.nl

DEVENTER: Historisch Museum
Tien Eeuwen Topstukken; de rijkdom van
Deventer boekenstad

t/m 16 januari 2011
www.deventermuseum.nl

DEVENTER: Speelgoedmuseum
Barbie, eeuwig jong!

t/m 8 mei 2011
www.deventermuseum.nl

DIEPENHEIM: Kunstvereniging
Wintertentoonstelling – Eva Kotatkova

t/m 3 februari 2011
www.kunstverenigingdiepenheim.nl

ENSCHDE: Rijksmuseum Twente
Abstract USA – 1958-1968; werken van de
zogenaaide 'colorfield painters' uit de
Verenigde Staten

t/m 20 februari 2011
www.rijksmuseumtwente.nl

ENSCHDE: TwentseWelle
Beter dan God; hoe ver gaat de mens voor
uiterlijk vertoon?

t/m 28 februari 2011
www.twentsewelle.nl

**HENGLO: Het Museum Electro Radio
Nostalgie**

Een kijk in het verleden, een behoud voor
de toekomst

permanente tentoonstelling
www.radio-museumhengelo.nl

**HENGLO: Historisch Museum
Hengelo**

Hoe Hengelo zich ontwikkelde van een
dorp tot een stad

Permanente expositie
www.historischmuseumhengelo.nl

**HENGLO: Twents Techniekmuseum
HEIM**

Het Huishoudparadijs; interactieve en nos-
talgische tentoonstelling over mooie, gekke
en bijzondere apparaten uit 100 jaar huis-
houden

t/m 16 januari 2011
www.techniekmuseumheim.nl

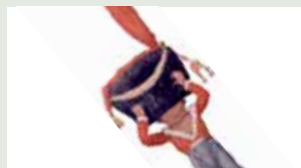
KAMPEN: Ikonenmuseum
Parels uit Ethiopië; ikonen uit schenking

t/m 29 januari 2011
www.ikonenmuseumkampen.nl

KAMPEN: Stedelijk Museum
Henk Poeder – schilderijen (schenkingen
aan Kampen) Do you want to know the whole
story?

t/m 30 januari 2011
www.stedelijkmuseumkampen.nl

**OMMEN: Nationaal Tinnen Figuren
Museum**

Wintersferen: expositie van Foto Club
Ommen

t/m 9 januari 2011
Kerststallen
t/m 9 januari 2011
www.tinnenfigurenmuseum.nl

**OOTMARSUM: Onderwijsmuseum
Educatorium**

120 jaar tekenonderwijs

t/m mei 2011
www.educatorium.nl

**STEENWIJK: Instituut Collectie Hildo
Krop**

Dans- en toneelmaskers van Hildo Krop

t/m 31 maart 2011
www.hildokrop.nl

**VOLLENHOVE: Cultuur Historisch
Centrum Land van Vollenhove**

Radicale romantiek; Jawek Kwakman, gebo-
ren in 1947 te Vollenhove

t/m januari 2011
www.chcvollenhove.nl

**ZWARTSLUIS: Centrum Natuur en
Ambacht**

De Wintertuin: een binnen-winter-zintuin-
tuin van Albert Greveling tegen een
achtergrond van winterlandschappen van
F.J. Weijs

t/m 31 december 2010
www.schoonewelle.nl

ZWOLLE: Museum de Fundatie

Neoclassicisme en Biedermeier uit de
Collecties van de Prins van Liechtenstein

t/m 8 mei 2011
www.museumdefundatie.nl

ZWOLLE: Stedelijk Museum

De Gouden Eeuw van Gesina ter Borch
(Voor Museumkaarthouders geeft drs.
Marjan Brouwer op zaterdag 8 januari van
14.30 tot 15.30 uur een gratis lezing.
Opgave 038-4214650.)

t/m 9 januari 2011
Zwols Canon - Vensters en inkijskjes
t/m 23 januari 2011
www.stedelijkmuseum zwolle.nl

ZWOLLE: Historisch Centrum Overijssel

DOAS in volle bloei; een tentoonstelling
vol ambachtsonderwijs, krakers en kunst

t/m 10 februari 2011
www.historischcentrumoverijssel.nl

Kamper academies ontketenen late 'sixties'

Opkomst en ondergang van Kampen als bolwerk van het hoger onderwijs 1976-1989

Eén van de beeldbepalende panden in het beroemde IJsselfront van Kampen is de **Generaal J.B. van Heutszkazerne**. Het gebouw wordt na zes jaar leegstand gerestaureerd, maar een nieuwe invulling is nog niet gevonden en daarmee is het wéér een molensteen om de nek van het gemeentebestuur.

Ook in de vroege jaren zeventig van de vorige eeuw, toen Kampen in één klap driehonderd dienstplichtige militairen zag vertrekken, was dat al het geval. Maar toen slaagde het gemeentebestuur er tussen 1976 en 1981 in om vier nieuwe HBO-academies binnen te halen. Ze werden allemaal gehuisvest in de lege Van Heutsz- en Vloedijkkazerne. De komst van een sociale academie, een kunst- en een expressie-academie en een academie voor journalistiek, alle van christelijke signatuur, leidde tot een invasie van enkele duizenden jongeren uit het hele land. Het effect op het van oudsher nogal gesloten Kampen was enorm en de integratie ging dan ook niet zonder slag of stoot. De academiestudenten die in meerderheid in Kampen op kamers gingen, tartten de orthodoxe waarden die tot dan toe golden in de stad. Kampen beleefde dankzij de academies haar eigen late 'sixties'.

In 1989, dertien jaar na de komst van de eerste academie, was het hoogtepunt van de opvallende revival alweer voorbij. De zwanenzang duurde nog vrij lang; tot 2004,

toen de laatste academie vertrok. Wat rest zijn herinneringen aan de academiestad Kampen als een 'christelijk' onderwijsbolwerk, en ruim tien jaar vol confrontatie, oproer en jeugdige onstuimigheid.

Blauw Haar, het vierde boek van auteur Herman Broers, is een journalistieke reconstructie, een tijdsdocument op basis van oral-history, in vijftien hoofdstukken, verteld vanuit het perspectief van degenen die erbij waren: oprichters van de academies, docenten, studenten en Kampenaren.

Studenten in Kampen demonstreren tegen het onderwijsbeleid van toenmalig minister van onderwijs Wim Deetman, mei 1985. (foto Freddy Schinkel)

Hans Dingeldein en Hans Lotgerink. *'n Boeskool is lös.* Drukkerij Lotgerink Oldenzaal, 2010. 105 pp. € 16,95

40 jaar geleden werd de eerste 'Boeskool is lös' in de geest van die tijd gepromoot als een hippe markt: een braderie met modebewuste en moderne spullen met gratis toegankelijke optredens. Het feest werd gepland in hartje zomer. Mooi weer (meestal) en lange avonden zorgden er mede voor dat het Boeskoolfeest steeds populairder werd in de gehele regio en bij toeristen. De vele muziekoptredens op het podium en in de cafés geven 'n Boeskool is lös' een geheel eigen sfeer. Aan de hand van veel foto's wordt veertig jaar geschiedenis van dit Oldenzaalse festijn in beeld gebracht. ■

Hennie Bouwhuis e.a. (redactie). *Sprekend Haarle: het leven in Haarle tussen 1945 en 2010.* Stichting Marke Haarle, 2010. 344 pp. € 32,50
Het is opmerkelijk dat een relatief klein dorp (2.200 inwoners) zo'n kloek boekwerk uitbrengt. Veel Haarlenaren hebben meegewerkt aan deze kroniek van 65 jaar Haarle. Een dorp dat - aan de andere kant van de 'barg' - wat geïsoleerd ligt binnen de gemeente Hellendoorn. Volgens burgemeester Van Overbeeke is dit de reden van de eigenzinnigheid van de Haarlenaren en de bron van het rijke verenigingsleven. Men was op elkaar aangewezen. De 63 verhalen en zeshonderd foto's gaan over de horeca, scholen, feesten, winkels, de kerk, de jacht, de landbouw en de vele verenigingen. Maar het is niet puur een feitenrelaas geworden, de auteurs hebben vooral hun persoonlijke herinneringen op papier gezet. ■

Henk Dreteler e.a. (redactie). *Diepenheimse Schutterij.* 2010. 192 pp. + DVD € 25,-
Elk dorp kent tegenwoordig een eigen jaarlijks evenement of feest. Weinig van deze vaak meerdaagse feesten kennen zo'n lange traditie als het Diepenheimse Schuttersfeest. De schutterij beschermde honderden jaren geleden de vele kastelen rond Diepenheim. Veel tradities zijn gebleven: het koningsschieten, waarbij uiteraard het koningspaar aanwezig is en de historische kledij behorend bij de functies van kapitein, palfrenier en vlaggendrager etc. Inmiddels is het driedaagse Schuttersfeest in september uitgegroeid tot een volksfeest met optochten, muziekoptredens, activiteiten en voorstellingen. Aan het mooi uitgegeven, rijk geïllustreerde boek is een DVD met film en foto's toegevoegd. ■

1

2

3

4

5

6

Bastiaan Willink. *De textielbaronnen: Twents-Gelders familisme en de eerste grootindustrie van Nederland 1800-1980.* Walburg Pers Zutphen, 2010. 256 pp. € 29,50

Een kleine vijftig families bestierden de textielindustrie in Twente en de Achterhoek gedurende zo'n tweehonderd jaar. Eerst waren er doopsgezinde fabriekers als Ten Cate, Blijdenstein, Hofkes, Jannink en Willink. Later voegden hervormde fabrikanten als Van Heek en joodse fabrikanten als Salomonson, Spanjaard en Menko zich bij hen. Vrijwel tot het laatst bleven de textiel fabrieken familiebedrijven. Behoud van het familiekapitaal was een belangrijke drijfveer bij benoeming van directies én bij huwelijken. Aan dit familisme wordt vaak voor een belangrijk deel de neergang van de textielsector geweten. Historicus Bastiaan Willink, zelf afkomstig uit een fabrikantengeslacht, onderzoekt of dit zo is en komt tot de conclusie dat vaker andere factoren een rol speelden. In het boek is ook een overzicht opgenomen van de vijfhonderd belangrijkste fabrikanten. ■

Mattheus Wanrooij en Henk Kamp. *Een korte tijd van glorie: geschiedenis van het Huis te Breckelenkamp en zijn bewoners.* Vereniging Oudheidkamer Twente Enschede e.a., 2010. 407 pp. € 27,50

Een vergeten stukje Nederland, de noordoostelijke punt van Twente, aan drie zijden grenzend aan het Graafschap Bentheim. Toen het in de achttiende eeuw bij kunstschilders en tekenaars in zwang raakte Nederlandse oudheden te schilderen of te tekenen, wist bijna niemand Breckelenkamp te vinden. Ook is er relatief weinig geschreven over het Huis Breckelenkamp en zijn bewoners. Dat de katholieke bewoners, zoals de Bentincks, veel nauwere banden onderhielden met Keulen en Münster dan met het protestantse Nederland zal daaraan ook debet zijn. De huidige eigenaar en bewoner Mattheus Wanrooij heeft het samen met Henk Kamp in één keer goedge maakt. In ruim vierhonderd bladzijden wordt eindelijk de geschiedenis van het huis en bewoners uitgebreid beschreven. De titel 'Een korte tijd van glorie' slaat op de periode uit het begin van de zeventiende eeuw, toen de Bentincks het huis flink uitbreidden. ■

Marion Groothuis (eindredactie). *De Lebuinustoren: oud ontmoet nieuw, restauratie 2009-2010.* Gemeente Deventer, 2010. 123 pp. + DVD € 25,-

De toren van de Lebuinuskkerk is al eeuwenlang het symbool van Deventer, hoog uitstekend boven het IJsselfront. De toren raakte in verval, zodat restauratie noodzakelijk was. De restauratie is de afgelopen jaren uitgevoerd. Hoe dat in zijn werk ging wordt in het boek uitgebreid beschreven. Veel foto's zijn gemaakt, de mooiste zijn afgedrukt. De eerste hoofdstukken gaan over de geschiedenis van de kerk, de bouwstijl(en) en het carillon. Een toegevoegde DVD bevat een videoreportage van de Deventer Amateur Cineasten en geluidsopnamen van de 'torenmuziek', gespeeld op het vernieuwde carillon. ■

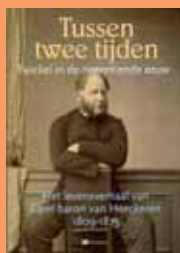
Corine van den Broek (fotografie); Cor van den Broek en Jan Ribbert (tekst). *Religieus erfgoed in de Sint Georgiusbasiliek Almelo. St. Jorisparochie Almelo, 2010. 111 pp. € 24,95*
 In 2009 werd de St. Georgiuskerk in Almelo tot basiliek verheven. De neogotische kerk (architect: Wolter ter Riele) is qua interieur en kunstvoorwerpen bijzonder te noemen. Bijvoorbeeld het altaar van Mengelberg, het smeedwerk van Brom en de gebrandschilderde ramen van Nicolas. Sommige kunstvoorwerpen stammen nog uit parochiekerken uit vroegere eeuwen. In het prachtig verzorgde boek worden het interieur en de kunstvoorwerpen getoond door middel van paginagrote foto's, voorzien van beschrijvingen van de afbeeldingen. ■

Helmig Kleerebezem. *Een droomwereld in de metaalstad: de Hengelose kermis. Smit van 1876*
 Hengelo, 2010. 240 pp. € 37,50
 Het tientallen jaren bezoeken van kermissen in binnen- en buitenland en het verzamelen van informatie, foto's en materialen over deze oeroude traditie liggen ten grondslag aan dit boek. Uiteindelijk is de auteur zich gaan verdiepen in de geschiedenis van de kermis in zijn geboorteplaats Hengelo. Een chronologisch opgebouwd verslag van meer dan honderd jaar Hengelose kermis, wordt afgewisseld met informatie over kermisattracties, Hengelose kermisfamilies en hun herinneringen. Daarnaast feiten en feitjes als stagelden, de kermischool, de herkomst van de Kop van Jut en Jan Klaassen en Katrijn en een apart hoofdstuk over de Waarbeek. Het in groot formaat uitgebrachte boek bevat vele prachtige illustraties. ■

Ronald Wilfred Jansen. *Stille getuigen. Het erfgoed van de textielfamilie Blijdenstein in Twente. Een herinneringstocht in actuele beelden. Unibook, 2010. 274 pp. € 69,28*
 Landgoederen en -huizen, stadsvilla's, fabrieksrestanten en graven herinneren aan het verleden van de invloedrijke familie Blijdenstein in Enschede en de rest van Twente. Fotograaf en auteur Ronald Wilfred Jansen heeft dergelijke (voormalige) eigendommen van de Blijdensteins vastgelegd in actuele beelden. Hij nam ook bijzondere oude foto's uit privé-collecties en nieuwe informatie op. Bovendien besteedde hij aandacht aan teloorgegane eigendommen van de Blijdensteins. ■

7

8

9

10

11

12

Aafke Brunt en Jan Haverkate. *Tussen twee tijden, Twickel in de negentiende eeuw: het levensverhaal van Carel baron Van Heeckeren 1809-1875. Waanders Zwolle, 2010. 248 pp. € 24,95*
 Over J.D.C. (Carel) baron van Heeckeren was nog weinig gepubliceerd, ondanks het feit dat hij het landgoed en kasteel Twickel sterk heeft uitgebreid in een tijd waarin de adel vaak bezittingen moest verkopen om het hoofd boven water te houden. Door zijn (gearrangeerde) huwelijk met zijn tien jaar oudere nicht Cornélie van Wassenaer was hij na haar dood bijzonder vermogend geworden. De baron verbleef meestal in Den Haag, waar hij onder meer de functie van opperstalmeester bekleedde. De uitvindingen die het leven in de tweede helft van de negentiende eeuw gemakkelijker maakten wist hij zeer te waarderen: hij reisde graag en vaak per trein naar het buitenland. Minder waardering had hij voor het afbrokkelen van de macht van de adel. De auteurs hebben onder meer geput uit dagboeken, brieven en agenda's. Ook de vele nooit eerder gepubliceerde illustraties maken dit boek zeer de moeite waard. ■

Henk Bloemhoff, Jan Glas en Henk Nijkeuter. *Verrassend Nedersaksisch. Gedichten uit Groningen, Drenthe, Stellingwerf, Salland, het Land van Vollenhove, Twente, de Achterhoek en de Veluwe. Uitgeverij kleine Uil, Groningen. Groningen, 2010. 96 pp. € 15*
 Het Nedersaksisch staat de laatste jaren volop in de belangstelling. Dit boek biedt een staalkaart van gedichten uit de zeven regio's waar een variant van deze taal wordt gesproken. Streektaalspecialisten selecteerden telkens tien bijzondere gedichten per taalgebied. Deze bundel laat zien dat er gedichten van hoge kwaliteit met veel zeggingskracht te vinden zijn in de derde taal van Nederland: het Nedersaksisch. ■

Wim Coster. *Canon van Staphorst, IJhorst en Rouveen. Een geschiedenis in vijftig vensters. Historische Vereniging Staphorst. Staphorst, 2010. 120 pp. € 21,50*
 'Een veelzijdig en veelkleurig historisch, volkskundig en kunstzinnig palet in vijftig vensters.' ■

Webwijzer

Nieuwsbrieven

- Meertens Instituut www.meertens.knaw.nl/nieuwsbrief/
- Nationaal Archief www.nationaalarchief.nl
- Instituut voor Nederlandse Geschiedenis www.inghist.nl
- Geschiedenis VPRO www.geschiedenis.vpro.nl

Kenniscentrum voor immaterieel erfgoed in Overijssel

Onderzoek en publicaties

De IJsselacademie is een onderzoeksinstituut en kenniscentrum voor taal, geschiedenis en traditie in Overijssel. U kunt er terecht met vragen over dit immaterieel erfgoed in de regio. De Academie stimuleert en begeleidt onderzoek van wetenschappers en van amateurs en organiseert educatieve programma's en bijeenkomsten. Daarnaast is de IJsselacademie een uitgeverij. Veel onderzoek resulteert in publicatie van boeken, dvd's, cd's.

Ruim dertig jaar

De stichting IJsselacademie is opgericht in 1977. Haar werkzaamheden worden gefinancierd door de provincie Overijssel, door gemeenten in het werkgebied en door de opbrengst van producties. Ook zijn er incidentele subsidies, zoals van het Prins Bernhard Cultuurfonds, het bedrijfsleven en particulieren die speciaal bij een project betrokken zijn. Het werkgebied spitst zich toe op Salland en het Land van Vollenhove (van Gramsbergen tot Schokland en van Bathmen tot Steenwijk), maar de Academie realiseert op verzoek ook projecten op de Veluwe en in Flevoland.

Prentenboek voor Kampen

Op 5 november jl. presenteerde de IJsselacademie in de voormalige synagoge van Kampen het boek *Tekenend voor Kampen. De gemeente Kampen in een reeks van vijftig prenten*, door Hans van der Horst en Geraart Westerink.

Kunstenaar Hans van der Horst maakte in een periode van vijf jaar een serie tekeningen, die bij elkaar een representatieve en toch eigenzinnige indruk geven van het aanzien van de gemeente Kampen in het eerste decennium van de 21ste eeuw. Opvallend is de variëteit aan technieken die Van der Horst heeft gehanteerd; opvallend zijn ook de soms onverwachte plekken en gebouwen die hij vereeuwigde. Als eindresultaat is er een prachtige verzameling topografische tekeningen ontstaan, die voor toekomstige generaties raadpleegbaar blijft in de collectie van het Gemeentearchief Kampen, en die nu in hoogwaardige kleurendruk als prentenboek is gepubliceerd. Speciaal voor deze boekuitgave schreef kunsthistoricus Geraart Westerink een informatieve inleiding, die een historische kenschets biedt van de ontwikkeling van de gemeente Kampen (stad, buitenwijken en kleine kernen in het buitengebied).

Meer informatie bij jkummer@ijsselacademie.nl

Zwols dictee

Op dinsdag 15 februari 2011 kunt u meeschrijven in het Zwols bij de elfde editie van het Groot Zwols Taaldictee. De leerzame en gezellige avond begint om 19.30 uur, de toegang is gratis.

Meer informatie en aanmeldingen bij streektaalconsulent Albert Bartelds, abartelds@ijsselacademie.nl.

Fondslijst

In MijnStadMijnDorp is geen ruimte voor het afdrucken van onze fondslijst. Wilt u toch de titels weten van onze (nu) 221 uitgaven, belt of mailt u ons dan gerust. Op onze site staat overigens een lijst met boeken met daarbij een korte beschrijving: www.ijselacademie.nl > Uitgeverij > Overzicht leverbare publicaties.

Frits de Zwerver Schrijfwedstrijd

Begin november gaven de stichting IJsselacademie en het Frits de Zwerver Fonds het startsein voor de elfde editie van de opstel-/essaywedstrijd voor de Frits de Zwerver Prijs. De competitie staat open voor jongeren van 14 tot en met 18 jaar in het Overijsselse deel van het gemeentelijk samenwerkingsverband Regio IJssel-Vecht. Aspirant-schrijvers kunnen tot en met 31

januari 2011 hun schrijftalent beproeven op het thema *Geen vakantie en toch geen school*. Onder de schuilnaam Frits de Zwerver opereerde verzetsstrijder ds. F. Slomp, die in de bezettingstijd predikant was in Heemse-Hardenberg. Hij gaf daar de aanzet voor de oprichting van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO). In 2000 is

Hans van der Horst, Oude Raadhuis aan de Oudestraat.

Wordt u donateur?

Voor minimaal € 20,- per jaar krijgt u 20% korting op onze uitgaven en ontvangt u jaarlijks zes keer *MijnStadMijnDorp*, Historisch Tijdschrift Overijssel. **Gratis!**

www.ijselacademie.nl

het Frits de Zwerverfonds opgericht met het doel de belangstelling voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, speciaal bij jongeren, levend te houden en te stimuleren.

Ook in 2011 worden voor de beste inzendingen drie prijzen beschikbaar gesteld, van € 300,-, € 200,- en € 100,-. De prijzen worden uitgereikt eind april 2011 in het gemeentehuis van Hardenberg. De jury bestaat uit J. Slomp (voorzitter), J. Hagedoorn (historicus), W.L. Zijlstra (neerlandicus), J.J. Janssen (wethouder gemeente Hardenberg) en Js. Mooijweer (historicus, IJsselacademie).

Voor informatie en het deelnameformulier: info@ijsselacademie.nl

Procesgids Klaring van Overijssel

De hoofdlijnen van het procederen in civiele zaken

In de Middeleeuwen behoorde Overijssel tot het grondgebied van de bisschop in Utrecht. Om het bestuur van dit verre gewest in goede banen te leiden, had deze een aantal instellingen tot zijn beschikking. Een daarvan was de zogenaamde Klaring. Dit was de hoogste rechtbank, die de bisschop vanaf 1385 hield met de riddermatigen uit de landschappen van Salland, Twente en Land van Vollenhove, en met afgevaardigden van de drie grote steden, Deventer, Kampen en Zwolle. In 1530 maakte de bisschop als landsheer plaats voor keizer Karel V. Die benoemde een stadhouder en sindsdien hield deze de Klaring samen met leden van de drie Overijsselse ridderschappen en met afgevaardigden van de drie genoemde steden. Vanaf 1607 werden zaken in hoogste beroep 'geklaard', behandeld, door de Ridderschap en gedeputeerden van Deventer, Kampen en Zwolle. In de Franse tijd maakte de Klaring plaats voor de huidige rechterlijke organisatie. Hoe het er tijdens de Klaring aan toe ging, valt nu te

lezen in de procesgids die Paul Brood en Foskea van der Ven hebben samengesteld. Deze gids begint met een kort overzicht van de rechterlijke organisatie in Overijssel. Daarna komt de geschiedenis van de Klaring ter sprake. Vervolgens wordt stil gestaan bij de rechtsbronnen en bij de rechtsgeleerde adviezen, waaruit de rechter kon putten om tot een vonnis te komen. Het was in Overijssel de gewoonte dat de rechter vóór het uitspreken van zijn vonnis juridisch advies vroeg aan een rechtsgeleerde. Meestal was deze geleerde een advocaat. Het Landrecht van 1630 bepaalde dat de lagere rechter op het platteland, de landrichter of drost, onbevoegd was om in zijn vonnis zijn eigen oordeel tot uitdrukking te brengen. Het uitgebrachte advies van de rechtsgeleerde was dus bindend. In feite kwam het er bij het bindend advies dus op neer dat de uitslag van het geschil werd bepaald door een advocaat en niet door een rechter.

Na deze beschrijving volgt een globale schets van de procesgang in civiele zaken. Als voorbeeld van een klaringzaak wordt een procedure uit 1650 weergegeven. In dit proces werd getwist over het eigendom

van landerijen te Wanneperveen, die ooit in eigendom hadden toebehoord aan het klooster Dikninge bij De Wijk. Behalve de contentieuze rechtspraak, dat wil zeggen rechtspraak waaraan aan een geschil ten grondslag lag, komt in het kort de vrijwillige rechtspraak aan de orde.

Het Overijsselse bestuur klaarde niet alleen rechtszaken, het oefende ook toezicht uit op lagere rechtspraak. Aangezien de neerslag van dit toezicht terug te vinden is in het archief van Ridderschap en Steden van Overijssel, wordt hieraan eveneens aandacht besteed. Wij hopen dat op deze wijze de theorie van het Overijsselse civiele recht, toegepast op een aantal voorbeelden uit de praktijk, inzicht zal geven aan de onderzoeker om zijn weg te vinden in de rechterlijke dossiers van de Klaring van Overijssel.

De serie 'Procesgidsen' wordt uitgegeven door de Stichting tot Uitgaaf der Bronnen van het Oud-vaderlandse Recht (Stichting OVR) in samenwerking met Uitgeverij Verloren in Hilversum. De Overijsselse procesgids is de achtste in de reeks. Deze procesgids is tevens verschenen in de serie Werken van de VORG.

Dag voor regionale geschiedenis en streekcultuur

Op 2 oktober in de Brecklenkamp bij Denekamp de jaarlijkse Dag voor regionale geschiedenis en streekcultuur plaats, een samenwerkingsproject van VORG, HCO en Oudheidkamer Twente.

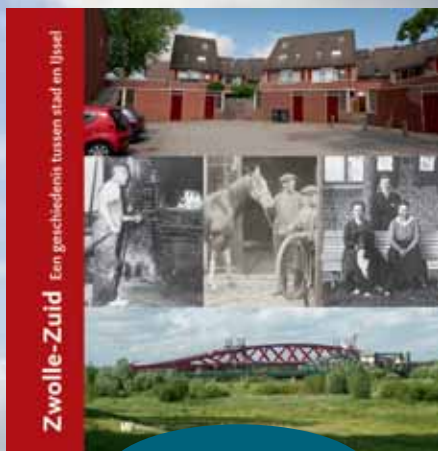

Ruim vijftig vertegenwoordigers van historische verenigingen in de hele provincie praatte daar over zaken als het runnen van een lokaal historisch tijdschrift en het opzetten van activiteiten voor het onderwijs. Voor dat laatste leverde de werkgroep Deventer Onvoltooid Verleden Tijd een inspirerende bijdrage. Daarnaast hield Bert de Vries een presentatie van de website Mijn Stad Mijn Dorp, die volgend voorjaar in de lucht zal gaan en waaraan alle historische verenigingen en erfgoedinstellingen kunnen deelnemen. Rondleidingen door huis en tuin compleetelden deze geslaagde dag. Intussen zijn de voorbereidingen voor een nieuwe Dag voor regionale geschiedenis in 2011 alweer in volle gang. Hierbij enkele impressies van de dag.

Impressie van een boeiende dag in een rustieke omgeving.

Overijssel

je raakt niet uitgelezen!

14,95

19,95

17,95

Zwolle-Zuid Een geschiedenis tussen stad en IJssel

Zwolle-Zuid is de grootste wijk van Zwolle. Het is een wijk uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Met alle karakteristieken van een nieuwbouwwijk uit die periode. Maar ook een wijk waarin veel sporen zijn van vroegere geschiedenis. Van de buurtschappen Ittersum, Schelle en Oldeneel. Van buitens, tuinderijen in de Lure en steenfabrieken. Van middeleeuwse wegen en waterlopen. Zelfs van de oudste bewoning van Zwolle. In dit boek vindt u een aantrekkelijke mix van verleden en heden, van oud en nieuw Zwolle-Zuid, vastgelegd in aantrekkelijke en boeiende verhalen en fraaie foto's.

Geen dag zonder gedicht 365 gedichten uit Overijssel

Tweede druk! Het voortgaan van de tijd, de verheerlijking van het landschap en de afschuif van de grootschaligheid; het komt allemaal voorbij in deze bloemlezing uit Overijsselse poëzie. Een jaarkalender vol gedichten uit Overijssel, voor elke dag een!

Verhalen van Raalte

Verhalen van Raalte is een kroniek van mensen en gebeurtenissen die het dorp Raalte kleur gaven. Niet alleen kunstenaars die zich er vestigden als Wessel Couzijn, Pearl Perlmutter en Roel Frankot, maar ook kunstenaars van eigen bodem als Teun de Haan en Egbert Oudendag passen in de revue.

Bestellen?

Indien u het boek in onze webwinkel: www.waanders.nl bestelt, kunt u gebruik maken van de volgende kortingscode: msmdov6. Vul deze in bij kortingscodes. Zo hoeft u geen verzendkosten te betalen en profiteert u tevens van onze vandaag-besteld-morgen-in-huis service.

MIJN STAD MIJN DORP

HISTORISCH TIJDSCHRIFT OVERIJSEL

Aflevering 1 van 2011 zal in het teken staan van de 'levensverhalen'; ook die van nieuwkomers, of, zoals Willem Wilmink ze in 1992 in een gedicht noemde:

'De nieuwe leu'

*Immigraant, nich meer oet Wolvega,
Oldeholtpe, meer Spanje, Afrika
en t Verre Oostn of Westn. Atjehstraat:
moslims bint bij t moskeetje an de proat
wat vrogger ne keark hef wes, waar iej heurn klaagn:
't Leste oordeel kump oaver acht daagn.'
Mien' oalde skool, doar woont noe de islaam,
Meer Shakespeare zear t a wa: 'Wat gef nen naam?'
Allah of n Heer, Jezus of Mohammed,
Wiej bidt krek t zölfde angstige gebed:
'Bewaar oons, Heer, veur skade an de ziel,
bespaar oons, Heer, un tweede Tsjernobyl,
oons groot benul is oons de pan oetreezn,
Heer, loat t'oons nich op n emmer vreezn.'*

*De niejn hebt t ok hier knap lastig had,
meer t geet a better: Eanske hef ruimte zat
veur leu vanaf n heeln weerdkloot,
dee heanig-an in 't stadspat boskopn doot.*

(Uit: *Haftan tattat!* Enschede, 1992: De Oare Utjouwerij.
Opnieuw gepubliceerd in *Verrassend Nedersaksisch*;
zie pagina 35 van dit blad, nummer 10.)

Reacties

In aflevering 1 van *MijnStadMijnDorp* was een artikel te lezen over het station van Zwolle, dat in de laatste oorlogsdagen zou worden opgeblazen. Het ging daarin onder andere over de 'stationschef' die van Nederlandse autoriteiten opdracht zou hebben gekregen het station op te blazen, nadat hem per telegram het codewoord 'Martini' was doorgegeven. Een reactie op dit artikel kwam van de heer B.J. Keukenkamp uit Peize. Zijn vader, vertelde hij, was in mei 1940 bij de spoorwegen werkzaam als 'Chef Wegen en Werken' en hij was het, niet de stationschef, die opdracht had gekregen om de boel op te blazen en zo de vijand in de wielen te rijden. Het bleef bij een opgeblazen goederenloods. 'Doodsbleek kwam hij die avond thuis', aldus Keukenkamp, maar Zwolle behield zijn station.

In aflevering 3 stond bij het artikel over Jan Mol en zijn rol in de film *Fanfare* een foto met als bijschrift 'Café Fanfare' in Giethoorn. Het was echter, meldde de heer K.W. van der Veen uit Giethoorn, het huis Binnenpad 65, genaamd 'De Geythorn', het voormalige woonhuis en atelier van de schilder Piet Zwieters.

In aflevering 4 stonden twee foto's van jurisdictiepalen in Haaksbergen. Die werden gemaakt door Dick Waanders uit Almelo (zie hiernaast).

De tegenwoordige functies van 'stadsomroeper' en 'nachtwachter' in Ootmarsum zijn niet identiek, liet Ben Morshuis - de huidige nachtwachter - in een uitgebreide reactie op een ander artikel in aflevering 4 weten. Nadat het beroep van nachtwachter in 1917 was afgeschaft, werd een nieuwe traditie ingezet, waarbij de nachtwachter op Oudejaarsavond met zijn ratel rondgaat en, zodra de klok slaat, roept 'Twaalf uur heit de klok!'. Nadat de omstanders daarop hebben gereageerd, zet hij het drie coupletten tellende lied *Komt burgers in*, waarna het handen schudden, vergezeld van de wens 'Völ heil en zègen', kan beginnen.

De tegenwoordige stadsomroeper Henny Budde, die daarmee in een lange familie-traditie staat, roept op de ochtend van Paaszaterdag de inwoners op om mee paashout te gaan halen. Hij laat dan zijn bel horen en roept: 'Al wee met wil gaan en poashoalt haaln, mot om één uur op 't Markt wèèn!' Na zijn laatste oproep zit zijn taak er weer voor een jaar op.

Jaargang 1, nummer 6,
december 2010-januari 2011 2011
MijnStadMijnDorp Historisch Tijdschrift Overijssel is een uitgave van Uitgeverij Waanders en het Historisch Centrum Overijssel.

Hoofd- en eindredactie
Wim Coster.

Redactie
Borstan Broers, Menno van der Laan (beeldredactie a.i.), Madelon Schiferli-Maarse, Ben Siemerink.

Vormgeving
Frank de Wit.

Columnist
Ad van Liempst.

Correspondenten
Niels Bakker (Gemeentearchief Hengelo), Ans Borst (KCO), Ab Gellekink, Jan Taco te Gussinklo, Hans Kobes, Tonny Peters (OBD), Dick Schlüter, Vincent Sleebe (VORG), Ester Smit (HCO), Dinand Webbink (SAB), Jook van Zeeland (IJA).

Overige medewerkers aan dit nummer
Frans Agterbosch, Lianne van Beek (Gemeentearchief Steenwijkerland), Hans Beerens, Egbert Dikken, Ger Hof, Lamberthe de Jong, Roel Lensen (Gemeentearchief Steenwijkerland), Margriet, Olthoff, Marina van der Ploeg (Gemeentearchief Steenwijkerland), Michiel Satink, Caroline Vuursteen (Gemeentearchief Steenwijkerland).

Redactieadres
Historisch Centrum Overijssel
Postbus 1510, 8001 BM Zwolle
T. 038 - 4266300 F. 038 - 4266333
msmdhto@historischcentrumoverijssel.nl
www.historischcentrumoverijssel.nl
www.mijnstadmijndorpoeverijssel.nl

Advertenties
jhugen@waanders.nl

Jurisdictiepaal uit 1776, aan de Gelderse kant bij Haaksbergen (Foto Dick Waanders).

Opgave en vragen over abonnementen
Abonnementenland
Postbus 20
1910 AA Uitgeest
Tel. 0900-ABOLAND of 0900-226 52 63
€ 0,10 per minuut
Fax 0251-310405
Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www.aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen.
Jaarabonnement (6 nummers): € 29,95.
Het abonnement kan op elk gewenst moment ingaan. Abonnementen kunnen schriftelijk tot uiterlijk twee maanden voor beëindiging van het lopende abonnement worden opgezegd. Bij niet tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch verlengd.

Druk
ÉposPress Zwolle.

Illustraties
De uitgever heeft zijn uiterste best gedaan de rechten met betrekking tot de illustraties te regelen volgens de bepalingen van de Auteurswet. Hij die desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever.
Voor werken van beeldend kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam C/o Pictoright Amsterdam 2010.
© 2010 Uitgeverij Waanders b.v. Zwolle
www.waanders.nl
www.mijnstadmijndorpoeverijssel.nl

Illustratieverantwoording
Cover: Historisch Museum Hengelo, cover links-onder: Spaarnestad Fotoarchief; 5 boven: Joos Lensink, onder: Gemeentearchief Steenwijkerland; 6-7 Gemeentearchief Steenwijkerland; 8 SAB; 9 particuliere collectie; 10-11 Foto Brusse; 12 links: particuliere collectie, rechts: Gemeentearchief Almelo; 13 Gemeentearchief Hengelo; 14 particuliere collectie; 15 Historisch Centrum Overijssel; 16 Collectie Meijer USA; 17 linksboven: Gemeentearchief Hengelo; rechtsboven en onder: Collectie Meijer USA; 18-19 Collectie Meijer USA; 20 en 21 boven: collectie mevrouw Schonewille-de Jong; 21 onderliggend: Historisch Centrum Overijssel, onder: Ger Hof; 22-23 Foto Frens Jansen; 23 boven: particuliere collectie, midden: foto Frens Jansen; 24 boven: Historisch Centrum Overijssel, onder: Frans Agterbosch; 25 boven: Nationaal Archief, onder: Historisch Centrum Overijssel; 26 rechts-onder: Jan Taco te Gussinklo, overige: *Kerstversiering uit de oude doos 1875-1975*; 27 boven: Hans van der Werf, onder: Stichting Werkgroep Archeologie Regio Staphorst (SWARS); 28-29 Collecties HEIM Hengelo / Historisch Centrum Overijssel; 30 particuliere collectie; 31 Vereniging Oud Vriezenveen; 33 Freddy Schinkel; achterpagina: particuliere collectie. 39 boven: Gemeente Almelo, onder: Dick Waanders; 40 particuliere verzameling.

Oproep

De redactie van *MijnStadMijnDorp* nodigt instellingen (archieven, bibliotheken, musea, historische verenigingen enzovoort), maar ook particulieren, in en buiten Overijssel, uit om uitbreiding te geven aan de lijst van vaste correspondenten. Om melding te maken van activiteiten en nieuwe publicaties, maar óók om artikelen en illustratiemateriaal aan te bieden, suggesties te doen of te reageren op de inhoud van het tijdschrift. Tevens roept de redactie auteurs op om met voorstellen te komen voor bijdragen aan een thema, een rubriek of anderszins. Op die manier kan *MijnStadMijnDorp Historisch Tijdschrift Overijssel* nog beter laten zien hoe en waar geschiedenis leeft in deze provincie! Belangstellenden kunnen zich melden via:

msmdhto@historischcentrumoverijssel.nl

Femmy Groen

In 1956 begon Femmy Groen (1935) uit Giethoorn met wedstrijdschaatsen op de korte baan van 140 meter. Samen met haar begeleider – oom Anne Groen, bestuurslid en later voorzitter van IJclub Giethoorn – reed ze naar wedstrijden in Overijssel, Drenthe, Friesland en Groningen. Haar favoriete outfit was een oranje trui met zwarte kousen, later een zwarte broek, en houten schaatsen.

In de winter van 1956-1957 deed Femmy mee aan 21 kortebaanwedstrijden. Ze werd tien maal eerste en schaatste voor 870 gulden aan prijzengeld bij elkaar. Hoogtepunt was haar eerste Overijssels Kampioenschap korte baan op 25 februari 1956 in 's-Heerenbroek.

Op 5 februari 1957 werd ze in Giethoorn opnieuw Overijssels kampioene korte baan. Op 7 februari 1959 won zij de grote prijs van Noordwolde, met een hoofdprijs van 100 gulden. Een dag later bleek de Friezin Atje Deelstra - de latere wereldkampioene, die al op 'noren' reed – in Elslo in de slotwedstrijd te sterk. Op 10 februari 1959 behaalde Femmy in Emmeloord haar derde kampioenschap van Overijssel op de korte baan.

Op 14 februari 1959 nam ze tijdens een kortebaanwedstrijd in Giethoorn revanche op Atje Deelstra. Omdat plotseling de dooi inviel, ging het Nederlands kampioenschap op 15 februari in Kampen niet door en konden de twee rivaales zich dat jaar niet meer met elkaar meten.

Femmy bleef nog wedstrijdschaatsen tot 1962, toen ze in Espel voor de laatste keer aan de start verscheen. Daarna hield het moederschap haar thuis.

In 1959 was ze getrouwd met Johan Woltman, met wie ze vier kinderen kreeg. Als Femmy Woltman-Groen ging ze schrijven, zowel in het Nederlands als in de streektaal van Noordwest Overijssel. Vanaf 1980 verzorgde ze in 't Gieters Ni-js onder het pseudoniem 'KLsS BES een rubriek in de streektaal'.

Zie ook de pagina's 22 en 23. Zie voor Femmy Woltman-Groen: www.wieiswienoverijssel.nl

€ 5,95

